İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Public and Private International Law Bulletin, 41(1): 129–158

DOI: 10.26650/ppil.2021.41.1.0042
http://ppil.istanbul.edu.tr/tr/_

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 15.12.2020
Kabul: 20.02.2021
Online Yayın: 23.03.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

TWAIL'i Anlamak: Uluslararası Hukuka Eleştirel Bir Yaklaşım

Understanding TWAIL: A Critical Approach to International Law

Şahin Eray Kırdım*

Öz

Uluslararası hukukun ana akım yaklaşımları, disiplinin kolonyal ve post-kolonyal kökenlerini açığa vurmak ve "egemen eşitsizlik" üzerine kurulan modern uluslararası hukuk rejimini yapı-söküme tabi tutmak için gereken bakış açısını yeterli düzeyde sağlayamamaktadır, ki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapısına bakmak bile bu yapı-söküme olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Uluslararası hukukun eleştirel yaklaşımlarından biri olan TWAIL, bu ihtiyacı karşılama iddiasındadır. TWAIL uluslararası hukuku gerekli ve önemli görse de onu Batı'ya tabi kılınan Üçüncü Dünya'nın devam eden sömürülmesini kolaylaştıran bir araç şeklinde algılamaktadır. TWAIL akademisyenleri, uluslararası hukukun sömürgeci temellerinin yeniden incelenmesi yoluyla uluslararası hukukun tahakküm altına alıcı yönleri olarak değerlendirdikleri özelliklerini değiştirmeye çalışırlar. TWAIL'e göre uluslararası hukuk, Avrupa tarihi ve tecrübesinin bir sonucu olarak Avrupa'da şekillenmiş bazı ilke ve doktrinlerden başka bir şey değildir, ki aynı uluslararası hukukun evrensellik iddiasında bulunması da büyük bir paradokstur. Bu nedenle uluslararası hukuk, Üçüncü Dünya'nın beklentilerini karşılayamadığı müddetçe gayri meşru olarak nitelendirilecektir.

TWAIL literatürünün fazlasıyla heterojen yapısına rağmen, TWAIL'in üzerinde durduğu ana temaları bulmak da mümkündür. Bu itibarla, çalışmanın üç amacı bulunmaktadır. Birinci olarak, TWAIL'in ne olduğu ve onu ana akım yaklaşımlardan ayırt eden özelliklerini açıklamak ve ikinci olarak, söz konusu heterojen literatür arasından TWAIL'in ana temalarını ve merkezi argümanlarını çekip çıkarmak. Bu anlamda çalışma, TWAIL'in sekiz farklı şematik temasına odaklanarak, bunları yaklaşımın öncü düşünürlerinin görüşleri çerçevesinde aktarmaktadır. Üçüncü olarak ise, Üçüncü Dünya'nın da menfaatine olabilecek bir uluslararası hukukun inşası için çalışan TWAIL'in nasıl algılanması gerektiği konusunda tavsiyede bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

TWAIL'in Ana Temaları, Üçüncü Dünya, Uluslararası Hukuka Eleştirel Yaklaşım, Sömürgecilik ve Uluslararası Hukuk, Uluslararası Hukukun Gayrimeşruluğu

Abstract

Mainstream approaches to international law do not provide the necessary point of view to expose the colonial and postcolonial origins of the discipline and to deconstruct the modern international legal regime based on "sovereign inequality." Even looking at the structure of the United Nations Security Council reveals the need for this deconstruction.

According to TWAIL, international law is nothing more than a collection of principles and doctrines that have been shaped in Europe as a result of European history and experience, and it is a great paradox that the same international law claims to be universal. This is why international law will be considered "illegitimate" as long as it does not meet the expectations of the Third World.

Despite the highly heterogeneous nature of the TWAIL literature, it is also possible to identify the main themes emphasized by TWAIL. As such, this study has three objectives. First, to explain what TWAIL is and the features that

* **Sorumlu Yazar:** Şahin Eray Kırdım (Dr. Öğr. Üyesi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: yekirdim@aku.edu.tr ORCID: 0000-0003-4207-6559

Atıf: Kirdim SE, "TWAIL'i Anlamak: Uluslararası Hukuka Eleştirel Bir Yaklaşım" (2021) 41(1) PPIL 129.
https://doi.org/10.26650/ppil.2021.41.1.0042

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

distinguish it from mainstream approaches, and second, to identify TWAIL's main themes and central arguments in the heterogeneous literature in question. In this sense, the study focuses on TWAIL's eight different schematic themes and conveys them according to the views of the leading scholars of the approach. Third, a recommendation is made about how to perceive TWAIL which contributes to the construction of an international law that may also be beneficial to the Third World.

Keywords
TWAIL's Main Themes, Third World, Critical Approach to International Law, Colonialism and International Law, Illegitimacy of International Law

Extended Summary

Examining the evolution of international law outside the box imposed by the mainstream approaches that sanctify it will demonstrate that the discipline has a very interesting partnership with the process of colonialism. In this complicitous relationship, international law has been instrumentalized to legitimize colonialism and the mainstream doctrines of the discipline, such as natural law, have been bent and twisted by the discipline's founders to construct cosmetic settings for colonial activity. The mainstream approaches to international law do not provide the necessary perspectives required to reveal the colonial and postcolonial origins of the discipline and to deconstruct the modern international legal regime founded on "sovereign inequality." These perspectives are critical to providing the theory and methods necessary to establish the universality and just global order claimed by the discipline.

One of the critical approaches to international law, termed Third World Approaches to International Law (or as its more commonly used abbreviation TWAIL), claims to meet this need. The TWAIL literature has focused on rereading the history of international law and its role in legitimizing and reproducing colonization. TWAIL thinkers have used the historical sources of mainstream international legal doctrines to challenge the accuracy of these doctrines and to show that international law is based on intellectual and moral roots of European history only.

TWAIL literature is characterized by a highly heterogeneous structure. Even the meaning of TWAIL and the missions assigned to it vary according to the positions of the thinkers. Despite this heterogeneous structure, it is possible to identify the main themes emphasized by TWAIL. In this respect, this study has three main objectives. First, to explain what TWAIL is and the features that distinguish it from mainstream approaches, and secondly, to draw out TWAIL's main themes and central arguments from the above-mentioned heterogeneous literature. In this sense, the study focuses on eight different schematic themes of TWAIL and conveys them within the framework of views of its leading thinkers. Thirdly, a recommendation is made about how to perceive TWAIL, which contributes to the construction of international law that may also benefit the Third World.

TWAIL differs from mainstream approaches, in that it is a nonhierarchical, antihegemonic, coalition movement that scrutinizes international beliefs and pre-accepted facts. An examination of the works of the leading thinkers of the approach reveals eight themes agreed by TWAIL academics.

According to the first theme (*the Eurocentricity of international law*), international law is nothing more than some principles and doctrines that have been shaped in Europe as a result of European history and experience and transferred to the non-European world although the latter have had no participation in its formation. Moreover, it is possible to see international law as a product of Christian civilization. In this sense, TWAIL is above all is opposed to the Eurocentrism of international law.

The second theme (*international law as a means of legitimizing colonialism*) suggests that the development of international law since the sixteenth century has been linked to the colonial project. Rules of international law in critical areas such as land acquisition, recognition, state responsibility, and succession were shaped by the requirements of colonialism.

The third theme (*the "civilization mission" used to mask colonialism*) emphasizes that the "civilization mission" legitimized the continued intervention of the West in the affairs of Third World societies and provided a moral basis for the economic exploitation of the Third World, which is an important feature of colonialism.

According to the fourth theme *(international law as a tool for "othering" non-European peoples*), since the origins of international law, there have been "other," non-European tribes, infidels, and barbarians, who have often been identified as the source of all violence and therefore had to be suppressed by more intense violence. However, this violence has been legitimated when inflicted by a colonial power, as either in self-defense, or had a humanitarian character, or as actually trying to liberate non-European people from themselves.

Concerning the fifth theme (*using the concept of European sovereignty for colonial purposes*), the sovereign state, as conceptualized by the European imperialist powers, was considered the sole legitimate actor representing a people or community, thus capable of the conquest or occupation of other societies lacking such political organization, as the state was the center and most important actor in international law. Thus, the colonization of non-European sovereign territories by Europeans through military conquest, fraud, or threat was legitimized.

According to the sixth theme (*international law as a supporter of the unequal and unjust international order*), due to the complicity of international law with colonialism, which continues in various ways through the phenomenon of neo-colonialism, the

discipline provides a systematic tool through which the North tries to assert and maintain its economic, military, and political superiority.

The seventh theme (*international law asserts a false claim of universality*) of concern to TWAIL thinkers states that there is a great paradox regarding the universality of international law because its creators always emphasize the European and Christian origins of the discipline. The TWAIL literature rejects the universalization of certain cultures operating under the guise of establishing global order, peace, and security.

Finally, the eighth theme (*TWAIL's focus is on daily life*) indicates that TWAIL's objectives require the transformation of the functions of international law, relying on the lived experiences of the Third World peoples by considering the needs and interests of the peoples rather than the states.

Perceiving TWAIL as merely an intellectual network of academics runs the risk that its deconstruction mission will never materialize in practice. TWAIL is a political and ideological movement mobilized by a network of academics, with an intellectual consciousness based on transforming the unjust and unequal international legal regime by calling on states and international organizations to create a liberating version of international law.

TWAIL'i Anlamak: Uluslararası Hukuka Eleştirel Bir Yaklaşım

I. Giriş

Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları (*Third World Approaches to International Law*) – ya da daha çok kullanılan kısaltmasıyla TWAIL – literatüründe, uluslararası hukukla ilgili önemli meseleler, disiplinin ana akım yaklaşımlarından ayrılarak sorgulanmış, ancak özellikle uluslararası hukuk tarihinin yeniden okunması ve sömürgeleştirme uygulamalarının meşrulaştırılması ve yeniden üretilmesindeki rolü üzerine odaklanılmıştır. Öte yandan TWAIL düşünürleri, ana akım uluslararası hukuk doktrinlerinin tarihsel kaynaklarını, bu doktrinlerin doğruluğuna meydan okumak ve uluslararası hukukun küresel değil yalnızca Avrupa tarihini yansıtan entelektüel ve ahlaki kökenlere dayandığını göstermek için kullanmışlardır.

TWAIL'in kökeni konusunda iki farklı anlatı bulunmaktadır. Makau Mutua tarafından desteklenen birincisine göre, TWAIL Bandung Konferansı ile doğmuştur.[1] James Gathii'nin desteklediği ikincisine göre ise TWAIL, kökenleri 1996 yılına kadar izlenebilen nispeten yeni bir fenomendir.[2] Bu zamansal farklılık genellikle TWAIL'in iki farklı neslinin olduğu ve bu nesillerin TWAIL'e yükledikleri tarihsel misyonun farklı olduğu kabulü ile açıklanmaktadır.[3] TWAIL I olarak adlandırılan ilk nesil, TWAIL'i 1950'lerden 1980'lere kadar sürdürmekte ve onu anti-kolonyal dayanışmanın pratikteki bir sonucu olarak görmektedir.[4] İkinci kuşak (TWAIL II) ise TWAIL'i Harvard Hukuk Fakültesi çevresinde ortaya çıkan ve diaspora bilim adamları tarafından kurulan eleştirel ve bilimsel bir hareket olarak değerlendirmektedir.[5]

Belki de en merkezi konu olarak TWAIL akademisyenleri kendilerini, uluslararası hukuk ile kolonyalizm/post-kolonyalizm arasındaki diyalektik ilişkiyi ve Avrupalılar ile Avrupalı olmayanlar arasındaki ilişkinin Avrupalıların vazife edindiği "medenileştirme

1 Makau W. Mutua, 'What is TWAIL?' (2000) 94 Proceedings of the 94th Annual Meeting (American Society of International Law) 31, 31 ("*Bandung TWAIL'in sembolik doğum yeri olmuştur*"). Bandung Konferansı, 1955 yılında Endonezya'nın Bandung kentinde gerçekleşmiş ve konferansa katılan devletlerin kendilerine özgü siyasi ve ekonomik meseleleri dile getirilerek, bu meselelerin uluslararası alanda gündem olmasına çalışacak bir "Üçüncü Dünya devletleri koalisyonu" oluşturulmasını amaçlamıştır. Bkz. Mark T. Berger, 'The End of the 'Third World'?' (1994) 15(2) Third World Quarterly 257, 259. "*Batı'nın Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen önerisini kabul etmeyi kesinlikle reddetmesi, Bandung'un daha sonra kristalleşmeye başlayan Afro-Asya girişiminin arkasındaki politik boyut ile ekonomik boyutu birbirine bağlayan gerçek bir mantık olduğunu göstermektedir*". Samir Amin, 'The Social Movements in the Periphery: An End to National Liberation' Samir Amin, Giovanni Arrighi, Andre G. Frank, Immanuel M. Wallerstein (eds.), *Transforming the Revolution: Social Movements and the World-System* (Monthly Review Press 1990) 96.

2 James Thuo Gathii, 'TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network, and a Tentative Bibliography' (2011) 3(1) Trade Law and Development 26, 28.

3 Larissa Ramina, 'TWAIL - "Third World Approaches to International Law" and Human Rights: Some Considerations' (2018) 5(1), Revista de Investigações Constitucionais 261, 263.

4 Vik Kanwar, 'Not a Place, but a Project: Bandung, TWAIL, and the Aesthetics of Thirdness', in Luis Eslava, Michael Fakhri and Vasuki Nesiah (eds), Bandung, Global History, and International Law: Critical Pasts and Pending Futures (Cambridge University Press 2017) 154.

5 ibid.

misyonu" üzerinden kurulduğunu göstermek için uluslararası hukukun tarihsel evrimini araştırmaya adamışlardır.[6]

Chimni'ye göre TWAIL, "*çalışmalarıyla adil bir küresel düzeni teşvik ederek gerçekten evrensel bir uluslararası hukuk oluşturma tasası ile hayat bulan gevşek bir akademisyenler ağıdır*."[7] Chimni, bir partiye veya parti programına benzer bir bildiriye katılmaya gerek olmadığından, herhangi birinin TWAIL hareketinin bir parçası olabileceğini belirtmektedir.[8] Diğer bir deyişle, hiç kimsenin resmi olarak – ve gerçekte de var olmayan – bir TWAIL topluluğuna ya da merkezine başvurması veya bir listeye kayıt olması gerekmez, zira herhangi biri kendini TWAIL destekçisi olarak tanımlayarak bir "*TWAIL-er*" olur;[9] tıpkı Anghie'nin yaptığı gibi: "*Benim alanım uluslararası hukuktur [ve TWAIL] akademisyenler grubunun bir üyesiyim*."[10]

Fakhri, TWAIL'i hem akademik bir topluluk hem de siyasi hareket olarak algılamakta ve onu "*uluslararası hukukta, küresel marjinalleşme ve tahakküm süreçlerini meşrulaştıran hâkim eğilime meydan okuyan bir hareket*" olarak tanımlamaktadır.[11] Böylece TWAIL de "*uluslararası hukuka yönelik bu meydan okumanın geniş diyalektiği olarak tanımlanmış ve bu şekilde atıfta bulunulmuştur*."[12]

Mutua'ya göre "*TWAIL, tarihsel olarak konumlanmış entelektüel ve politik bir harekettir. Dolayısıyla kurucuları ve özgün düşünürlerinin çoğu Üçüncü Dünya'dan olmasına rağmen, coğrafya tarafından otomatik olarak sınırlandırılmamış bir entelektüel bilinç durumudur. TWAIL'in kurucularının bazıları Üçüncü Dünya'nın maddi koşullarında doğrudan – hatta kişisel – bir pay ve deneyime sahiptirler*."[13] Shetty de TWAIL'i "*ortak ideolojileri olan, ancak otorite yapısı bulunmayan geniş bir akademisyenler ağı*" olarak tanımlamaktadır.[14]

Okafor, TWAIL'in – adından da anlaşılacağı üzere – geniş bir yaklaşım olarak düşünülebileceğini belirtmektedir. Ona göre, "*'yaklaşım' terimi TWAIL literatürünün hem teorik hem de metodolojik boyutlarını ve özelliklerini barındırmaktadır*."[15]

6 James Thuo Gathii, 'Neoliberalism, Colonialism and International Governance: Decentering the International Law of Governmental Legitimacy' (2000) 98(6) Michigan Law Review 1996, 2042; Makau Mutua, 'Savages, Victims and Saviours: The Metaphor of Human Rights' (2001) 42(1) Harvard International Law Journal 201, 234; Fozia Nazir Lone, "Cross-Fertilization of Westphalian Approaches to International Law: Third World Studies and a New Era of International Law Scholarship" (2020) 34(4) Emory International Law Review 955, 960.

7 Bhupinder Singh Chimni, 'The World of TWAIL: Introduction to the Special Issue 2011 3(1) Trade, Law and Development 14, 18.

8 ibid.

9 Michael Fakhri, 'Introduction - Questioning TWAIL's Agenda' (2012) 14(1) Oregon Review of International Law 1, 8.

10 Antony Anghie, 'LatCrit and TWAIL' (2012) 42(2) California Western International Law Journal 311, 311.

11 Fakhri (n 9) 2.

12 Mutua (n 1) 31.

13 ibid.

14 Vikrant Dayanand Shetty, 'Why TWAIL Must Not Fail: Origins and Applications of Third World Approaches to International Law' (2012) 3 King's Student Law Review 68, 72.

15 Obiara Chinedu Okafor, 'Critical Third World Approaches to International Law (TWAIL): Theory, Methodology, or Both?' (2008) 10 International Community Law Review 371, 377.

Sunter'in TWAIL'i kavrayışına göre ise yaklaşım, Güney'in bastırılmış seslerini dünya gündemine taşıyacak uluslararası hukukun özgürleşmiş yeniden inşası için bir umuttur.[16]

Görüldüğü üzere TWAIL birçok farklı şekilde algılanmaktadır: bilimsel bir topluluk ve siyasal bir hareket,[17] metodoloji ve teori,[18] yaklaşımlar bütünü,[19] ortak sesler korosu,[20] gevşek bir akademisyenler ağı,[21] politik bir gruplanma,[22] düşünce okulu,[23] Üçüncü Dünya'yı hakimiyet altında tutarak ciddi dezavantajlara maruz kalmasına sebep olan bir uluslararası hukuk rejiminin genel olarak eşitsiz, haksız ve adaletsiz karakterine muhalefetin geniş diyalektiği.[24] Yenilerinin de eklenebiliceği bu farklı algılamalarına karşın, TWAIL'in bazı ana özellikleri üzerinde birleşmek mümkündür.

Aşağıda belirtileceği üzere, TWAIL literatürü fazlasıyla heterojen yapısıyla dikkat çekmektedir. Hatta yaklaşımın bazı temel meselelerine ilişkin farklılık nedeniyle düşünürler yukarıda da ifade edildiği üzere TWAIL I ve II olarak farklı nesillere ayrılmıştır.[25] Literatürün heterojen doğasıyla ilgili olarak Eslava ve Pahuja, TWAIL düşünürleri arasında tek bir teorik yaklaşım olmamasına rağmen hem ortak hassasiyetler hem de politik bir yönelimin paylaşıldığını vurgulamaktadır.[26] Mickelson, Odumosu ve Parmar'ın da gözlemlediği üzere, "*TWAIL akademisyenleri bir dizi farklı disiplinden yararlanırlar ve post-kolonyal, Marksist, post-yapısalcı, feminist ve daha diğer pek çok çeşitli teorik eğilimleri temsil ederler. Bu akademisyenlerin paylaştığı şey, uluslararası hukukun ve kurumların tarihine, yapısına ve işleyişlerine [Üçüncü Dünya halklarının bakış açısıyla] bakmaya ilişkin için politik, etik ve akademik [bir] bağlılıktır*."[27] Bu çalışmanın amacı, bahsi geçen yüksek heterojenlik arasından TWAIL'in üzerinde durduğu ana temaları çekip çıkarmaktadır. Bu anlamda çalışma, TWAIL'in ayırt edici özelliklerini aktardıktan sonra, yaklaşımın tespit edilen sekiz ana temasını alanın önde gelen yazarlarına atıfla sunmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, Üçüncü Dünya'nın da menfaatine olabilecek bir uluslararası hukukun inşası için çalışan TWAIL'in nasıl algılanması gerektiği konusunda tavsiyede bulunulmaktadır.

16 Andrew F. Sunter, 'TWAIL as Naturalized Epistemological Inquiry' 2007 20 Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 475, 478.

17 Fakhri (n 9) 2.

18 Okafor (n 15) 371-378.

19 James Thuo Gathii, 'Alternative and Critical: The Contribution of Research and Scholarship on Developing Countries to International Legal Theory' (2000) 41 Harvard International Law Journal 263, 273.

20 Karin Mickelson, 'Rhetoric and Rage: Third World Voices in International Legal Discourse' 1997, 16(2) Wisconsin International Law Journal, 353, 360.

21 Gathii, (no 2) 27.

22 Luiz Eslava and Sundhya Pahuja, 'Between Resistance and Reform: TWAIL and the Universality of International Law' (2011) 3 Trade, Law and Development 103, 104.

23 Joyeeta Gupta, 'Climate Change: A GAP Analysis Based on Third World Approaches to International Law' (2010) 53 German Yearbook of International Law 341, 346.

24 Mutua (n 1) 31.

25 George R. B. Galindo, 'Splitting TWAIL' 2016 33(3) Windsor Yearbook of Access to Justice 37.

26 Eslava and Pahuja (n 22) 104.

27 Karin Mickelson, Ibironke Odumosu and Pooja Parmar, 'Situating Third World Approaches to International Law (TWAIL): Inspirations, Challenges and Possibilities' (2008) 10 International Community Law Review 351, 351.

TWAIL'e Türkçe literatürde oldukça sınırlı sayı ve kapsamda yer verilmiştir. Bu konuda 2012 ve 2015 yıllarında yazılan ve henüz yayınlanmış iki tez bulunmaktadır. Hukuk fakültesi dışında yazılan bu tezlerden ilki Üçüncü Dünyacılık'ın dönüşümüne yol açan tarihsel koşullar ve mevcut küresel ekonomi politik üzerine odaklanmaktadır.[28] İkincisinde ise 2011 yılında Libya'ya gerçekleştirilen uluslararası askeri müdahale, TWAIL'in uluslararası hukuk ve insani müdahaleye ilişkin varsayımları üzerinden değerlendirilmektedir.[29] Yine Özdemir'in bir kitabında[30] TWAIL'in gelişimine ve genel çizgisine detaylı sayılabilecek bir şekilde yer verdiği bir bölüm ile Özdemir vd.'nin TWAIL tarafından geliştirilen iddiaları ekonomi politik bir yaklaşıma dayanarak eleştirel olarak ele aldıkları bir makale[31] de bulunmaktadır. Ayrıca Çelebi ve Özdemir'in TWAIL'e çok kısa yer verdikleri bir çalışmaları[32] da not edilmelidir. Bu çalışmaların hiçbirinde TWAIL'in temel argümanları belirli bir taksonomi dahilinde ele alınmamıştır. TWAIL'in belirgin özelliklerine dair detaylı ve sistematik bir sınıflandırmanın yapıldığı eldeki çalışma, bildiğimiz kadarıyla Türkçe TWAIL literatüründe ilk olma özelliğini taşımakta ve bu alandaki boşluğun doldurulmasına naçizane bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İngilizce literatürde ise eldeki çalışmayla benzer bir amacı taşıyan birkaç çalışma bulunmaktadır. Örneğin Ramina'nın yaptığı böyle bir çalışmada TWAIL'in ana akım uluslararası hukuktan ayrılan noktaları ele alınmıştır.[33] Mutua'nın da bir çalışması[34] TWAIL'in merkezi argümanlarını ele almakla beraber, bunları belirli bir konsept dahilinde sunmaktan uzaktır.

Bu itibarla eldeki çalışma daha önce yapılan benzer çalışmalardan – doğal olarak – faydalanmakla beraber, söz konusu taksonomi yapılırken kullanılan yöntem itibariyle bunlardan iki açıdan farklılaşmaktadır. İlk olarak, TWAIL'in temel argümanları sınıflandırılırken literatürde en çok ileri sürülen ve üzerinde en çok mutabık kalınan argümanlardan en azına doğru bir sıralama benimsenmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere TWAIL literatürü oldukça heterojen yapısıyla dikkat çekmektedir. Bu yazarların argümanları ele alış biçimleri – aşağıda üzerinde durulduğu haliyle – farklılıklar göstermekte ise de bazı argümanlar üzerinde değişik oranlarda mutabık kalınmaktadır. Örneğin uluslararası hukukun Avrupa merkezci oluşu ve sömürgeciliği meşrulaştırma aracı olarak kullanılması konularında literatürde hiçbir tereddüt yoktur. Ancak örneğin,

28 Göksu Uğurlu, 'Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları', (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012.

29 Tuğçe Kelleci, 'Üçüncü Dünya Yaklaşımları Işığında Uluslararası Hukuk ve İnsani Müdahale: Libya Örneği', (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Adana, 2015. Bu tezden üretilmiş bir çalışma için bkz. Tuğçe Kelleci ve Marella Bodur Ün, 'TWAIL ve Yeni Bir Hâkimiyet Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu (R2P): Libya Örneği', (2017) 14(56) Uluslararası İlişkiler, 89.

30 Ali Murat Özdemir, *Güç Buyruk Düzen* (İmge Kitabevi 2011).

31 Ali Murat Özdemir, Göksu Uğurlu ve Ebubekir Aykut, 'Üçüncü Dünyacılık Küreselleşirken?: Uluslararası Düzenlemenin Değişen Eleştirisi' (2012) 45(1) Amme İdaresi Dergisi 21.

32 Hürkan Çelebi ve Ali Murat Özdemir, 'Uluslararası Hukukta Eleştirel Yaklaşımlar' (2010) 7(25), Uluslararası İlişkiler 69.

33 Larissa Ramina, 'Framing the concept of TWAIL: "Third World Approaches to International Law"' (2018) 32 Justiça Do Direito 5.

34 Mutua (n 1).

TWAIL'in odak noktasının günlük yaşamlar olması iddiası üzerinde bu kadar fazla durulmamakta ve bu kadar büyük oranda bir uzlaşı sağlanmamaktadır.

İkinci olarak, sınıflandırma ve sıralama yapılırken temel argümanlar belirli bir mantık örüntüsünde sunulmaya çalışılmıştır. Örneğin ikinci sırada ele alınan "Uluslararası Hukukun Sömürgeciliği Meşrulaştırma Aracı Olması" temasında fail (sömürüyü gerçekleştiren) Avrupalı devletler olduğu için ilk sıraya "Uluslararası Hukukun Avrupa Merkezciliği" temasının yerleştirilmesi zorunlu olmuştur. Benzer şekilde "Medenileştirme Misyonu" adı altında Avrupalı devletlerce yürütülen faaliyetler sömürgeciliği meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı için üçüncü sırada yer verilmiştir. Bu "medenileştirme faaliyeti" kendisine bir öteki ihtiyacında olduğundan, bunu takiben "Uluslararası Hukuk ve Ötekileştirme" temasına dördüncü sırada yer verilmiştir. Sömürgeciliğin meşrulaştırılması ve sürdürülmesinde kullanılan diğer araçlar olarak Avrupa tipi klasik egemenlik "Egemenlik Konseptinin Sömürgeci Emeller İçin Kullanımı" başlığında beşinci sırada ve "Uluslararası Hukukun Eşitsiz ve Adil Olmayan Düzenin Destekçisi Oluşu" teması da diğer bir araç olarak altıncı sırada ele alınmıştır. "Uluslararası Hukukun Evrensellik İddiası" ise tüm bu düzeni meşrulaştırmak adına başvurulan sahte bir iddia olması nedeniyle yedinci sıraya yerleştirilmiştir. "Odak Noktasının Günlük Yaşamlar Olması" temasının önceki temalarla doğrudan bir bağlantısı olmasa ve üzerinde öncekilere kıyasla daha az durulmakta ise de bu çalışmada yer verilmeye değer görülmüştür. Zira TWAIL'in ilk yedi temaya uygun olarak uluslararası hukukun dönüşümünü sağlaması ancak devletlerden ziyade halkların ihtiyaç ve çıkarlarını göz önünde bulundurmasından geçmektedir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da çalışmada sıklıkla geçen Üçüncü Dünya kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkindir. "Üçüncü Dünya" kavramı bir dizi farklı kullanıma sahiptir. Salt betimleyici anlamıyla Üçüncü Dünya, sıklıkla "daha az gelişmiş", "gelişmekte olan" veya "az gelişmiş" ülkeler ve giderek artan şekilde de "Güney" gibi terimlerle birbirlerinin yerine dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Bununla refere edilen şey, geleneksel olarak ekonomik büyüme ve ekonomik refah göstergeleri açısından "Batı", "Kuzey", "Birinci Dünya" veya "gelişmiş ülkeler" grubunun gerisinde olarak sınıflandırılan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleridir.[35]

Uluslararası sistemin Soğuk Savaş olgusu ve dekolonizasyon süreci ile meşgul olduğu bir dönemde ortaya çıkan Üçüncü Dünya kavramı[36] geniş anlamda, sanayileşmiş (Birinci Dünya) ve komünist/sosyalist Doğu Avrupa (İkinci Dünya) dışında kalan devletler grubunu kapsar şekilde kullanılmaktadır. Kavram, bu çalışmada da bu

35 Kavramın farklı kullanımları hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Mickelson (n 20) 355-362. Kavramı siyasi bir koalisyon olarak değerlendiren Mortimer (Robert A. Mortimer, *The Third World Coaliton in International Politics* (Westview Press 1984)) ve bir toplumsal hareket biçimi olarak gören Rothstein (Robert L. Rothstein, 'Limits and Possibilities of Weak Theory: Interpreting North-South' (1990) 44(1) Journal of International Affairs 159) da not edilmelidir.

36 Kavramının ilk kez 1952 yılında Alfred Sauvy tarafından kullanıldığına ilişkin görüşler vardır. Bkz. Marcin Wojciech Solarz, ''Third World': The 60th Anniversary of a Concept that Changed History' (2012) 33(9) Third World Quarterly 1561, 1561.

anlama yakın ancak ilave olarak uluslararası sistem içinde tarihsel olarak oluşmuş/oluşturulmuş, sisteme alternatif ve karşıt bir tavır/bilinç olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda bir Üçüncü Dünya ülkesi olmak "kader" olabileceği gibi ilgili ülkenin Birinci Dünya'nın tahakkümüne karşı geliştirmiş olduğu bilinçli bir politik tercih de olabilir.

II. TWAIL'i Ana Akım Uluslararası Hukuk Yaklaşımlardan Ayıran Özellikleri

Uluslararası hukukun eleştirel yaklaşımlarından olan TWAIL'in, onu diğer yaklaşımlardan ayırt edici ve okuyucusunun hemen farkına varabileceği bazı temel özellikleri vardır. Eslava ve Pahuja, TWAIL'in çıkış noktasının uluslararası hukukun "ana akım" yorumları olduğunu ve bu yorumların aksine, "*TWAIL'in maddi dağıtım ve güç dengesizlikleri konularının uluslararası hukuki kavramların, kategorilerin, normların ve doktrinlerin üretilme ve anlaşılma biçimini etkilediği konusunda ısrar*" ettiğini belirtmektedirler.[37]

Mutua, ana akım uluslararası hukuk teorilerinden TWAIL'i ayırt eden bazı varsayımları vurgulamaktadır: TWAIL, i-) hiyerarşik olmayan, ii-) hegemonya karşıtı, iii-) uluslararası inanç ve ön kabule dayanan gerçeklerden şüphelenen, iv-) bir koalisyon hareketidir.[38] TWAIL'in anti-hiyerarşik olduğunu iddia eden Mutua'ya göre uluslararası hukuk, "üstünlük kompleksleri", diğer bir ifade ile beyaz Avrupalı halkların Avrupalı olmayanlara üstünlüğü ve Avrupa'nın diğerlerini medenileştirme ve kontrol etme "misyonu" tarafından yönlendirilmektedir.[39]

> "*Avrupa hegemonyasının son beş yüzyılı bir düzeni açıkça ortaya çıkarmıştır. Bu düzen, uzun bir kuyruk halinde sömürge yöneticisinin ardında bekleyen, dinsizleri kurtarmak için gelen İncil taşıyan misyoner, ticari vurguncu, siyasi demokrasi ihracatçısı ve şimdi de insan hakları savunucusu [tarafından oluşturulmuştur]. Uluslararası hukuk, insan uygarlığının zirvesi olarak sunulan Avrupa merkezciliğin yayılmasında belki de en önemli silah olmuştur. Bunun aksine TWAIL, kültürlerin ve insanların ahlaki olarak eşdeğerli olduğunu varsayarak, 'ötekileştirmeyi' ve orijinalin işe yaramaz kopyalarının yaratılmasını reddetmektedir*."[40]

Hareketin hegemonya karşıtı olduğunu ileri süren Mutua'ya göre TWAIL, özellikle Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin yapısı nedeniyle kabul edilemez olan ve organları bilinçli bir şekilde Batılı güçlerin çıkarlarına bağlı olarak kullanılan BM'nin meşrulaştırdığı Batı'nın küresel hegemonyasına karşı çıkmaktadır.[41] BM, İkinci Dünya Savaşı sonrası düzenin tarafsız, evrensel ve adil koruyucusu olarak lanse edilmesine rağmen, aslında küresel meseleler üzerindeki Avrupa hegemonyası, en güçlü BM organı olan Güvenlik Konseyi'nde daimi üyeliklerin ve veto yetkisinin tahsis edilmesiyle büyük güçlere (ABD, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Çin) aktarılmıştır. Mutua,

37 Eslava and Pahuja (n 22) 105.

38 Mutua (n 1) 36.

39 ibid.

40 ibid.

41 ibid. 34.

BM'nin büyük güçler tarafından bir mevzi olarak kullanılması nedeniyle, Avrupa hegemonyasının biçiminin değiştiği, ancak özünün aynı kaldığı sonucuna varmaktadır.[42] "*Güvenlik Konseyi'nin Üçüncü Dünya devletlerinin egemen olacağı BM Genel Kuruluna nazaran [sahip olduğu] önceliği, devletler arasında var olan egemen eşitlik [prensibini] alay konusu haline getirmiştir. Üçüncü Dünya devletleri, merkezi hala Batı olan yeni iki kutuplu Soğuk Savaş kıskacında yem olmuşlardır*."[43]

Uluslararası inançlar ve ön kabule dayanan gerçekler ile ilgili olarak Mutua, evrenselliğin bir dereceye kadar arzu edilir bir şey olduğunu kabul etmesine rağmen, "*Avrupa kökenli düşünce ve deneyim normları ve pratikleri üzerinde evrenselliği sağlama girişimlerine karşı*" çıkmaktadır.[44] Mutua'ya göre "*TWAIL, serbest piyasa, özel mülkiyet veya ticari değerlerin diğer insani değerlerden daha üstün olduğu veya otomatik olarak baskın bir konumda bulunduğu inancında değildir. Aksi takdirde güçlü [devletler], ekonomik ve askeri çıkarlarını dünyanın geri kalanına zorla kabul ettirebilir ve bunları – Hristiyanlığın Avrupalı olmayan insanlara zorla kabul ettirilmesinde olduğu gibi – sonsuz ve değişmez gerçekler olarak dayatabilir*."[45]

TWAIL'in bir koalisyon hareketi olduğuna inanan Mutua'ya göre, "*adaletsizliğin küreselleşmesi, küreselleşme olgusuyla yakından bağlantılıdır. TWAIL, Batı da dahil olmak üzere tüm toplumlarda, benzer düşüncelere sahip hareketlerle koalisyon oluşturmanın, güçsüzlük ve Üçüncü Dünya ve Batı'daki marjinal toplulukların mağduriyeti ile mücadelede temel bir strateji olduğu inancındadır*."[46] Bu nedenle TWAIL de "Eleştirel Irk Teorisi" ve "Uluslararası Hukuka Yeni Yaklaşımlar" gibi diğer bilimsel topluluklarla birlikte çalışmayı amaçlamaktadır.

Sharafurdeen de TWAIL literatürünün üç ayırt edici özelliğine işaret etmektedir: Gelişmekte olan dünyaya karşı aşırı bir ilgi, ana akım doktrinlerden uzak durulması ve literatürün oldukça heterojen olan yapısı.[47] Okafor'a göre, TWAIL akademisyenleri arasındaki heterojenlik nedeniyle belirli farklar olsa da üzerinde tartışmasız olarak birleştikleri ortak bir amaç bulunmaktadır:

> "[...] *uluslararası hukuk sisteminin genel olarak eşitsiz, haksız veya adaletsiz küresel düzenin yaratılmasına veya sürdürülmesine yardımcı olan özelliklerinin ortaya çıkarılması, reforme edilmesi ve hatta azaltılması konusunda entelektüel ve pratik mücadeleye yönelik ortak bir etik bağlılık. Onlar bunu, sadece batıdan ziyade geri kalanı merkeze alma taahhüdü ile başarırlar, ki böylece kendini Üçüncü Dünya olarak tanımlayanların yaşamlarını ve deneyimlerini genel olarak olduğundan daha ciddiye alırlar*."[48]

42 ibid.

43 ibid.

44 ibid. 37.

45 ibid. 38.

46 ibid.

47 Meghana Sharafudeen, '2010-2011: Taking the Road Less Travelled' (2011) 3 Trade, Law and Development 6, 7.

48 Obiora Chinedu Okafor, 'Newness, Imperialism, and International Legal Reform in our Time: A TWAILPerspective' (2005) 43(1) Osgoode Hall Law Journal, 171, 176-177.

Okafor da TWAIL'in üç temel hassasiyeti olduğunu belirtmektedir. TWAIL'in ilk hassasiyeti, günümüzde sömürge tekniklerinin küresel adaletsizliği korumak ve artırmak için nasıl kullanılmaya devam ettiğini anlamak ancak geçmişte kullanılan karmaşık sömürge yapılarını çözmekle mümkün olacağından, sadece Batı tarihini değil, tüm dünya tarihini de ciddi bir şekilde araştırma çabası olmalıdır.[49] İkinci TWAIL hassasiyeti, Üçüncü Dünya halklarının eşitliği konusudur, ki buna göre onlar da Kuzey'in halklarıyla aynı haysiyeti, aynı güvenliği, aynı hakları veya aynı uluslararası kazanımları hak etmektedirler.[50] Okafor'a göre son önemli TWAIL hassasiyeti, küresel hegemonyalara karşı ısrarlı şekilde epistemik ve düşünsel bir direniş sunmak ve uluslararası hukukun ve küresel kurumların Üçüncü Dünya'nın bu direncine nasıl tepki verdiklerini anlamak olacaktır.[51]

Bu çalışmada sekizinci tema olarak belirtildiği üzere, TWAIL'in başlıca odak noktası devletlerden ziyade halklar olduğundan, Chimni "uluslararası hukuka Üçüncü Dünya yaklaşımı" ile "uluslararası hukuka *eleştirel* Üçüncü Dünya yaklaşımı" ayrımının önemini vurgulamaktadır. Ona göre,

> "*Üçüncü Dünya yaklaşımı, genel olarak uluslararası hukukun tarihini, yapısını ve işleyişini Üçüncü Dünya devletleri açısından anlama girişimini ifade etmektedir. Eleştirel bir Üçüncü Dünya yaklaşımı ise daha da ileri giderek, Üçüncü Dünya'daki sıradan insanların yaşam deneyimleri bağlamında uluslararası hukuku uluslararası bir özgürlük hukukuna dönüştürme amacını işin içine katmaktadır. Buradaki asıl hedef, Üçüncü Dünya yoksulları ve ezilenleri için onurlu bir hayat sunan bir uluslararası hukukun şekillenmesidir*."[52]

Mutua ise bir TWAIL eseri veya siyasi eyleminin taşıması gereken amacı şu şekilde ortaya koymaktadır:

> "*Herhangi bir TWAIL eseri veya siyasi eylemi, temel olarak uluslararası hukuktaki önemli bir soruya temelden muhalif olmalıdır. Böyle bir karşı çıkış, Üçüncü Dünya için önemli olan veya onu önemli bir şekilde etkileyen bir konu ile ilgili olmalıdır. Böyle bir eser veya çalışmanın amacı, adaletsiz uluslararası hukuki, siyasi ve ekonomik düzenden dolayı Üçüncü Dünya'nın maruz kalabileceği zarar veya zedelenmeyi ortadan kaldırmak veya hafifletmek olmalıdır. Böyle bir eser veya siyasi eylem, uluslararası arenada adalet veya kuralların, kurumların, işleyişlerin ve uygulamaların adilliği ile ilgili olmalıdır. En başta gelen amaç, Üçüncü Dünya'nın güçsüzlüğünün bir yönünün ortadan kaldırılması olmalıdır. Bu şekilde yazar ya da siyasi aktör en azından Üçüncü Dünya'ya karşı zararlı olan belirli bir olguyu ifşa etmiş, bu olguya saldırmış veya [en azından] onu çözümlemiş olur. Bu, TWAIL literatürü ve siyasi eyleminin en temel özelliğidir.*"[53]

49 ibid 178.

50 ibid 179.

51 ibid.

52 Bhupinder Singh Chimni, 'The Past, Present and Future of International Law: A Critical Third World Approach' (2007) 8 Melbourne Journal of International Law 499, 499.

53 Mutua, (n 1) 36.

Özetle, TWAIL heterojen bir akademisyenler ağı tarafından geliştirilen, Avrupalılar ile Avrupalı olmayanlar arasında – alışılageldiği üzere birincisi lehine – hiyerarşik bir ilişkinin bulunmaması gerektiğini ve ancak yüzyıllardır uluslararası hukukun da yardımıyla kurulan bu ilişki yapısının yine özgürleştirici bir uluslararası hukuk vasıtasıyla yapı-söküme tabi tutulabileceğini savunan, özellikle uluslararası örgütler aracılıyla ve güçlü devletler lehine kurulan hegemonyaya karşı bir direnç oluşturan, Avrupa kökenli düşünce pratikleri üzerine inşa edilen uluslararası hukukun evrenselliği konusunda şüpheleri bulunan bir koalisyon hareketidir.

III. TWAIL'in Ana Temaları

Bu bölümde TWAIL'in sekiz ana teması alanın önde gelen isimlerinin yorumlarıyla aktarılacaktır. Sıklıkla ifade edildiği üzere, TWAIL literatürü oldukça heterojen yapısıyla dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, TWAIL'in tüm tezlerine yer verilmesi bu çalışmanın kapsamını fazlasıyla aşacağından, burada TWAIL akademisyenleri tarafından üzerinde mutabık kalınan temalar ve bunların ele alınış biçimleri aktarılacaktır. Bu temalar uluslararası hukukun Avrupa merkezci olması, uluslararası hukukun sömürgeciliği meşrulaştırma aracı olması, sömürgeciliği maskelemek için kullanılan medenileştirme misyonu, uluslararası hukukun Avrupalı olmayan halkları ötekileştirmede kullanılan bir araç olması, Avrupa menşeili egemenlik konseptinin sömürgeci emeller adına kullanılması, uluslararası hukukun eşitsiz ve adil olmayan uluslararası düzenin destekçisi olması, uluslararası hukukun sahte bir evrensellik iddiasında olması ve son olarak odak noktasının günlük yaşamlar olmasıdır.

A. Uluslararası Hukukun Avrupa Merkezciliği

Uluslararası hukuk, bir Avrupa icadıdır. Disiplinin gelişim süreci neredeyse tamamen Avrupa gelenekleri ve Avrupa'da yapılan antlaşmalar ile tamamlanmış, Avrupa dışındaki devletler ise gelişime neredeyse hiç katılmamıştır.[54] Dolayısıyla disiplinin gelişme sürecinin pratikteki karşılığı "uluslararası kamu hukuku" değil, "Avrupa kamu hukuku" olmalıdır. Rajagopal da adaletsiz ve eşitsiz bulduğu modern uluslararası hukuka yöneltilen en önemli eleştirinin bunun Avrupa merkezci bir rejim olduğu ve "*uluslararası hukuk açısından, bu eleştirinin çeşitli unsurlarının [TWAIL] başlığı altında tartışılabileceği*" hususunu belirtmektedir.[55] Mickelson, Odumosu ve Parmar da TWAIL'in uluslararası hukukla olan çok yönlü ve karmaşık Üçüncü Dünya kaynaşmasını vurgularken, uluslararası hukukun dominant, tarihsel olarak Avrupa merkezci kökenleri ile evrensellik, adalet ve eşitlik iddialarını sorgulamakta

54 Alexander Orakhelashvili, 'The Idea of European International Law'(2006) 17(2), The European Journal of International Law, 315, 317.

55 Balakrishnan Rajagopal, 'International Law and Its Discontents: Rethinking the Global South' (2012) 106 American Society International Law Proceedings, 176, 176.

ve itirazlarını dile getirmektedirler.[56] Chimni'ye göre ise, Batılı olmayan dünyanın sömürge öncesi dönemde uluslararası hukuk uygulamalarına aşina olmadığı fikri safsatadır; modern uluslararası hukuk sadece Avrupa-Hıristiyan medeniyetinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.[57] Batı merkezli hukuk sisteminin usul ve kavramlarının diğer kültürlere dayatıldığını ileri süren Weeramantry[58] gibi Bedjaoui'ya göre de, "*uluslararası hukuk merkez olarak Avrupa, medeniyetin temeli olarak Hristiyanlık, insanlarda doğuştan gelen [bir dürtü olarak] kapitalizm ve bir gereksinim olarak emperyalizm üzerine kuruludur*."[59]

Modern uluslararası hukukun egemen olarak eşit olan devletlerin rızasına dayandığı konusunda bir uzlaşı vardır. Uluslararası Adalet Divanı'nın da bir hükmünde belirttiği üzere, "*bir devlet için, o devlet tarafından antlaşma yoluyla veya başka bir şekilde kabul edilmiş olanlar dışında, uluslararası hukukta hiçbir kural yoktur ... ve bu ilke istisnasız tüm devletler için geçerlidir*."[60] Ancak bu, sahte bir katılımcılık algısı yaratma bilinçli sürecinin ürünüdür. Zira Chimni'ye göre, uluslararası toplumun genel uygulamaları ve inancı sonucu hukuk olarak kabul edilmiş olan uluslararası teamül hukukunun oluşumunda bile aslında bir avuç devletin takip ettiği çıkar politikaları belirleyici rol oynamaktadır. Buna göre Birinci Dünya devletleri, kendi kısa dönemli çıkarları üzerine kurdukları inanç sistemlerini, tıpkı 19. yüzyılda İngiltere'nin deniz hukukunu şekillendirmesinde olduğu gibi, tüm uluslararası toplumun ortak fikri olarak lanse etmektedirler.[61]

Belirtmek gerekir ki TWAIL uluslararası hukuku ortadan kaldırmaya çalışan değil, onu dönüştürmeye çalışan bir yaklaşımdır. Bir diğer ifadeyle TWAIL, esasında uluslararası hukuku değil, uluslararası hukuk aracılığıyla kurulan mevcut gayri meşru rejimi reddeder, zira bu rejim dünyanın zenginliğini ve çeşitliliğini görmezden gelmektedir. *"[Uluslararası hukuk] neredeyse tamamen dünyanın bir bölgesinin entelektüel, tarihi ve kültürel deneyimlerine dayanmaktadır. Avrupa'yı, Avrupa bilgisini ayrıcalıklı kılar ve Avrupa'yı düşünür. Uluslararası insan hakları hukuku bile [...] kibirli bir Avrupa merkezci retorik ve külliyat kökenlidir*."[62] Mutua'ya göre,

56 Mickelson, Odumosu and Parmar (n 27) 351.

57 Chimni (n 52) 501.

58 Christopher Weeramantry, *Universalising International Law* (Martinus Nijhoff 2004) 9.

59 Mohamed Bedjaoui, 'Poverty of the International Order', in Richard A Falk, Friedrich V. Kratochwil and Saul H. Mendlovitz (eds), *International Law: A Contemporary Perspective* (Westview Press, 1985) 153.

60 The International Court of Justice, *Military and Paramilitart Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States*, 1986, ICJ Rep. 12, para. 269, https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf, erişim tarihi: 18.11.2020.

61 Bhupinder Singh Chimni, 'Customary International Law: A Third World Perspective' (2018) 112(1), American Journal of International Law 1, 27-28. Ayrıca bkz. Vasuki Nesiab, 'Decolonial CIL: TWAIL, Feminism, and an Insurgent Jurisprudence' (2018) 112 AJIL Unbound, 313-318

62 Mutua (n 1) 36-37. İnsan hakları hukukun, TWAIL perspektifinden değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Ramina, L., 'TWAIL- Third World Approaches to International Law and Human Rights: Some Considerations' (2018) 5(1) Revista de Investigacoes Constitucionais, 261-272.

"*Son birkaç yüzyılda dünya, sömürge devletinin yaratılması ve belirli ekonomik, sosyal ve politik modellerin baskınlığı yoluyla Avrupa merkezli normlar ve kültürel formların evrenselleşmesine tanık olmuştur. Uluslararası hukukun kendisi dört spesifik Avrupa varsayımının üstünlüğü üzerine kurulmuştur: merkez coğrafya olarak Avrupa, üstün paradigmalar olarak Hristiyanlık, merkantilist ekonomi ve siyasi emperyalizm*."[63]

Daha önce de ifade edildiği üzere, TWAIL yaklaşımında görülen bu karşıtlık bizatihi Avrupa'nın kendisine değil, onun uluslararası hukuk aracılığıyla yarattığı kurumlara yöneliktir. Zira aşağıda da belirtildiği gibi Avrupa, bu kurumlar aracılığıyla Avrupa dışı dünyayı uluslararası hukukun belirleyici aktörü olmaktan çıkararak, belirlenen (kurulan) öznesi haline getirmiştir. Bu anlamda uluslararası hukuk, Avrupa tarihi ve tecrübesinin bir sonucu olarak Avrupa'da şekillenmiş olan ve oluşumunda herhangi bir katılımı bulunmasa da Avrupa dışı dünyaya aktarılan (dayatılan) bazı ilke ve doktrinlerden başka bir şey değildir.[64] Verzijl'in de ileri sürdüğü gibi uluslararası hukuk "*Avrupa zihninin bilinçli faaliyetlerinin bir ürünü olmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamsal özünü ortak bir inanç kaynağından çeker ve bu yönlerin her ikisinde de çoğunlukla Batı Avrupa kökenlidir*."[65] Dolayısıyla uluslararası hukuku bir Hristiyan uygarlığı ürünü olarak görmek de pek tabii mümkündür.[66] Bu anlamda TWAIL, her şeyden önce uluslararası hukukun Avrupa merkezciliğine yönelik bir çeşit başkaldırıdır.[67]

B. Uluslararası Hukukun Sömürgeciliği Meşrulaştırma Aracı Olması

Uluslararası hukukun ilke ve doktrinlerinin Avrupa dışı dünyaya yayılma süreci, esasında Avrupa için kullanışlı bir araç olarak hizmet etmiştir, zira on altıncı yüzyıla kadar götürülebilecek bu süreç sömürgecilik faaliyetinin kurumsal bir meşruluk zeminine taşınmasındaki boşluğu doldurmuştur. Chimni'nin de belirttiği üzere, uluslararası hukuk özünde bir kolonyal gereksinimi karşılamaktadır: "*On altıncı yüzyıldan beri uluslararası hukukun gelişimi sömürgeci projeyle bağlantılıdır. Toprak kazanımı, tanınma, devletin sorumluluğu ve halefiyet gibi kritik alanlardaki uluslararası hukuk kuralları sömürgeciliğin gerekliliklerine şekillenmiştir*."[68]

63 Mutua (n 6) 214.

64 Antony Anghie, 'The Evolution of International Law: Colonial and Postcolonial Realities' (2006) 27(5) Third World Quarterly 739, 740; Okafor (n 48) 177; Mohammed Bedjaoui, 'General Introduction', in Mohammed Bedjaoui (ed), *International Law: Achievements and Prospects* (Martinus Nijhoff 1991) 5.

65 J.H.W. Verzijl, *International Law in Historical Perspective Vol I* (AW Sijthoff 1968) 435-436.

66 En seçkin uluslararası hukukçulardan Lassa Oppenheim, uluslararası hukukun "*köken olarak esasen Hristiyan uygarlığının bir ürünü olduğunu*" yazmaktadır. Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise Vol. 1* (Longmans, 1905) 3-4.

67 "*Uluslararası hukuk, insan uygarlığının zirvesi olarak sunulan Avrupa merkezciliğin yayılmasında belki de en önemli silah olmuştur*." Mutua (n 1) 36. Ayrıca bkz. Gathii (n 2) 38-39.

68 Chimni, (n 52) 501. Ayrıca bkz. Ali Hammoudi, 'Re-Constituting the Hegemony of Western Law in the Third World: A Postcolonial Critique of Twining's 'General Jurisprudence' (2013) 4(4) Transnational Legal Theory, 527, 532.

Uluslararası hukukla sömürgecilik arasında kurulan ilişki gelişi güzel veya tesadüfî tarihi olaylar sonucunda oluşmamıştır. Tersine, bu asimetrik ilişki bizatihi Avrupa'nın Avrupa dışı dünyaya bilinçli ve sistematik bir tahakkümü sonunda ortaya çıkmıştır. Bu ilişkide bir taraf soyut, süreçten dışlanmış ve edilgen bir konumda bulunurken, diğer taraf belirleyici ve aktif bir pozisyona sahip olmuştur. Chimni de uluslararası hukuk-sömürgecilik ilişkisini analitik bir şekilde ortaya koymaktadır:

"*Uluslararası hukukun Üçüncü Dünya halklarından soyutlanması, onları ve topraklarını uluslararası hukuk nesnelerine dönüştüren medeniyet/barbarlık ayrımının en uygun örneklerindendir. Üçüncü dünya halkları bir şekilde uluslararası hukukun öznesi haline dönüştürülmüşse, bu [yalnızca geçici bir süre ve] egemenliklerini sömürgeci efendilerine teslim etmek için olmuştur […] Üçüncü Dünya halklarının uluslararası hukuktan mutlak olarak soyutlandığı bir zaman olmuştur. Ölüm, yıkım, talan, yağmalama ve aşağılama bu dönemde Üçüncü Dünya halkları ve uluslararası hukuk arasındaki ilişkiyi en iyi anlatan anahtar kelimelerdir*."

Bu anlamda sömürgecilik tarihini öğrenmek isteyen birinin uluslararası hukuk tarihini okuması – yeterli olmasa bile – faydalı olacaktır, zira ikisi arasında kurulan ortaklığın en belirgin hedefi dünyanın tek bir pazar olarak birleştirilmesi olmuştur. Sömürgecilik projesini uluslararası hukukun merkezine yerleştiren diğer TWAIL akademisyenleri gibi Chimni de uluslararası hukuk tarihi ile sömürgecilik arasındaki suç ortaklığı ile sömürgeci uluslararası hukuku herkes için geçerli evrensel uluslararası hukuk olarak sürdürme çabası üzerinde durmaktadır. Chimni'ye göre "*ulusal kapitalist sınıfların ulus-aşan kesimlerinin oluşturduğu ulus-ötesi bir kapitalist sınıf, dünya pazarını uluslararası hukuk aracıyla birleştirmeyi amaçlamaktadır. Ulus-ötesi kapitalist sınıf, uluslararası hukukun yardımıyla hedefini gerçekleştirme yolunda ilerlemektedir*."[69]

Chimni'nin tespiti Mutua tarafından hatta daha da keskin bir biçimde paylaşılmaktadır:

"*Uluslararası hukuk rejimi gayrimeşrudur. Uluslararası hukuk sistemi Üçüncü Dünya'nın Batı tarafından yağmalanması ve tebaalaştırılmasını meşrulaştıran, yeniden üreten ve sürdürülebilir kılan yağmacı bir sistemdir. Uluslararası hukukun ne evrensellik ne de küresel düzen ve istikrar vaadi onu Üçüncü Dünya için küresel yönetişimin âdil, insaflı ve meşru bir kılavuzu haline getirmektedir. Uluslararası hukukun inşası ve evrenselleştirilmesi, Avrupalı olmayan halk ve toplumları Avrupa'nın fetih ve tahakkümü altında tebaalaştıran emperyalist yayılmacılık için elzemdi. Tarihi olarak Üçüncü Dünya, uluslararası hukuku genellikle direniş ve kurtuluşun değil, tahakküm altına alma ve tebaalaştırmanın bir rejimi ve dili olarak görmüştür*."[70]

Bu bağlamda uluslararası hukuk, Avrupa'nın bilinç altında yatan üstünlük algısının açığa çıkarılması açısından da öğreticidir. "Şaşmaz ve yanılmaz" bir Avrupa dünyası karşısında medeniyetten yoksun bir dünya varken, buralardan faydalanılmasının gayri ahlaki ve hukuk dışı olarak değerlendirilmesi imkânsız olmuştur. Örneğin Mutua'ya göre, Avrupalılar sömürgeciliği kaderlerinin bir parçası ve her durumda Avrupalı

69 ibid 503.

70 Mutua (n 1) 31.

olmayanlar için "iyi" olarak kabul ettikleri için, tüm yöntemleri hem ahlaki hem de yasal olarak kabul etmişlerdir: "*Hayal edilebilecek en barbar eylemler de dahil olmak üzere tüm acımasız yöntemler, Avrupalılar tarafından [muhlis olan] sömürgeciliğin ilerletilmesi için uygulanmıştır*."[71]

Belirtmek gerekir ki TWAIL literatürünün bu tespiti yalnızca klasik uluslararası hukuk özelinde yapılmış tarihi bir belirleme değil, tersine modern zamanlara da sirayet eden bir gerçekliktir. Örneğin Mutua, uluslararası hukuk ve sömürgecilik arasındaki bağlantının modern uluslararası kurumlar aracılığıyla sürdürüldüğünü ifade etmektedir. Buna göre, "*hem Milletler Cemiyeti hem de halefi BM, Avrupa/Amerika'nın uluslararası ilişkilere hâkimiyetini canlandırmış ve onaylamıştır. Savaş sonrası dönemde Avrupalı olmayan devletler, Batılı güçlerce himaye edilmiş, manda altına alınmış ya da Batılı bir devletin bağımlı devletleri haline getirilmişlerdir*."[72] Bugün uluslararası hukuk kurallarının belirlenmesinde her bir maddesine özel önem verilen BM Şartı'nda Uluslararası Vesayet Rejimi altında düzenlenen bir sistemin varlığı Mutua'yı destekler niteliktedir.

Mutua'ya benzer şekilde Fakhri de uluslararası hukuk-sömürgecilik ilişkisinin post-kolonyal dönemde ortadan kalkmadığını, sadece görüntü değiştirdiğini vurgulamaktadır. Ona göre emperyalizmin, tarihsel sömürgecilik ve bölgesel genişlemeden, savaş sonrası neo-kolonyalizme ve sömürge sonrası egemen devletlerin sömürülmesine, oradan da ulus-ötesi bir kapitalist sınıf ve uluslararası kurumların yönlendirdiği çağdaş küresel emperyalizme geçiş yaptığı dikkate alınması gereken bir ihtiyaçtır.[73]

Bu noktada TWAIL, Avrupa'nın Avrupalı olmayanları doğrudan sömürge olarak yönetiminin sona ermesine ve dekolonizasyon sürecine verilen hem reaktif hem de proaktif bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. "*Reaktif oluşu uluslararası hukukun emperyalist bir proje oluşuna cevap vermesindendir. Proaktif oluşu ise, Üçüncü Dünya'nın şartlarını içerden dönüştürmek istemesindendir*."[74] Parmar tarafından da belirtildiği gibi, "*TWAIL bağlamında 'Üçüncü Dünya', uluslararası toplumun hiyerarşik düzeninin tarihsel-kültürel köklerini sömürgecilik ve emperyalizmin tarihsel deneyimindeki uluslararası toplumun hiyerarşik düzeninde bulan bir terimdir*."[75]

C. Medenileştirme Misyonu

Bir diğer açıdan TWAIL, Avrupa zihninin hem uluslararası hukuka yüklediği misyonu hem de Avrupa dışı dünyayı Şarkiyatçılık temelinde ele alış biçimini göstermesi açısından oldukça öğreticidir. Bu anlatıda Avrupa medeni, gelişmiş ve üstün

71 ibid 33.

72 Mutua (n 6) 214.

73 Fakhri (n 9) 3.

74 Mutua (n 1) 31.

75 Pooja Parmar, 'TWAIL: An Epistemological Inquiry' (2008) 10 International Community Law Review 363, 366-367.

konumda iken, geri kalan dünya barbar, geri kalmış ve düşük konumda bulunmakta ve birincisine ikincisini "yola getirmek" görevi yüklenmektedir. Örneğin Shetty, TWAIL düşünürlerinin sömürgecilik ve emperyalizmle bağlantılı teorik görüşlerin uluslararası hukuk pratiğinin anlaşılması için gerekli olduğunu savunduklarını, sömürgeciliğin kendisinin Üçüncü Dünya devletlerini uygarlaştırmanın daha gelişmiş Batı devletlerine düşen bir "medenileştirme misyonu" olarak meşrulaştırıldığını belirtmektedir.[76] Ona göre, "*medenileştirme misyonu anlatısı hem tarihsel hem de modern disiplinin kültürel farklılıklarla etkileşim şeklini belirlemiştir. [Sömürgeciliğin] merkezi argümanlarının belirttiği üzere, Batı'nın, Üçüncü Dünya'yı geri kalmışlığından kurtarmak ve bu geri kalmışlığın medeni bölgeleri tehdit etmesini önlemek için başarısız devleti, haydut devleti ve teröristleri medenileştirme misyonu vardır.*"[77]

Bu, hem anlaşılması hem de meşrulaştırılması oldukça kolay bir mantığa dayanmaktadır. Weeramantry'ın da sıklıkla dikkat çektiği üzere,[78] uluslararası hukukun medenileştirme misyonu oldukça basit bir meşrulaştırma misyonuna sahiptir. "İyilik" tarafının temsilcileri, özünde kötü olmayan, ancak inançlarındaki eksiklik, ticaret yapmadaki bilgisizlik ve devlet inşasındaki tecrübesizlik nedeniyle "kötülüğün" elinden kurtarılmak için bekleyen halkları barbarlıktan çekip çıkarmak gibi kutsal bir misyona sahiptir. "*Klasik uluslararası hukuk, beyaz Avrupalı halkların Avrupalı olmayanlar üzerindeki üstünlüğüne ve birincisinin ikincisini medenileştirme ve kontrol etme 'misyonuna' dayanıyordu*."[79] Anghie ve Chimni'ye göre de "*medenileştirme misyonu Batı'nın Üçüncü Dünya toplumlarının işlerine sürekli müdahalesini meşrulaştırmış ve sömürgeciliğin önemli bir parçasını oluşturan Üçüncü Dünya'nın ekonomik sömürüsü için ahlaki bir temel sağlamıştır*."[80]

TWAIL'in medenileştirme misyonu argümanının haklılığı, modern uluslararası hukukun öncülerinden olduğu kabul edilen Francisco de Vitoria'nın, İspanyolların Amerikan yerlilerini "medenileştirmeleri" için doğal hukuk doktrinini eğip bükme çabasında açıkça görülmektedir. Vitoria'ya göre, Kızılderililer de dahil olmak üzere tüm insanlar temel bir "doğal hukuk" ile yönetilmektedir. Kızılderililerin içinde bir düzen olsa da doğal hukuk tarafından belirlenen evrensel kriterleri karşılayamadığı için bu eksik bir düzendir: "*Kızılderililer [...] tamamen akıl yoksunu olmasalar da bu durum onlarda biraz kıttır ve bu nedenle, insani ve medeni şartların gerektirdiği standarda göre meşru bir devlet kurmak veya yönetmek için uygun değildirler. Bu nedenle, uygun yasaları veya yöneticileri yoktur ve hatta aile işlerini bile kontrol etmekten acizdirler*."[81]

76 Shetty (n 14) 78.

77 ibid.

78 Weeramantry (n 58) 8, 28, 30; Christopher Weeramantry, Islamic Jurisprudence: An International Perspective (Macmillan's 1988) 150.

79 Mutua (n 1) 36.

80 Antony Anghie and Bhupinder Singh Chimni, 'Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts' (2004) 2, Chinese Journal of International Law 77, 85.

81 Anghie (n 64) 743.

Sonuç olarak Vitoria, İspanyolların medeni olmayan Kızılderililer üzerinde bir çeşit "emanetçi" olarak hareket etmesini ve bunlar üzerinde uygun hükmetme aracının kurulması gerektiğini savunmuştur.[82] Vitoria'nın mantık örüntüsü, neden bazı TWAIL yazarlarının uluslararası hukuku gayri meşru ilan ettiği ve disiplinin esaslı bir yapı-söküme tabi tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu örüntünün dolaylı bir sonucu da bu misyonun yerine getirilmesi için kullanılan tüm araç ve süreçlerin meşru bir zemin kazanmasıdır, zira bu geri kalmış ve kendisi için "iyi" kararlar vermekten aciz "zavallı" topluluğun kurtarılması gereken asıl düşman yine bizatihi kendisidir. Bu anlamda medeni-barbar ayrımı biz-öteki ayrımına eklemlenerek bu görevin her türlü yol ve yöntemle yerine getirilmesi mümkün kılınmıştır. "*'Medenileştirme misyonu', Avrupa dışı halkları 'öteki' olarak nitelendirerek işlevini yerine getirmiştir: barbar, geri kalmış, uygar olması, kurtarılması, geliştirilmesi, uysallaştırılması gereken [bir] vahşilik*."[83]

D. Uluslararası Hukuk ve Ötekileştirme

Uluslararası hukukun evrensel olarak uygulanan kurallarının belirlenmesinde görülen bir eksiklik, eşitlik temelinde katılımcılıktır. Bir diğer ifade ile, bu kurallar ağırlıklı olarak yalnızca "bazı" egemen eşitler tarafından belirlenmekte, "yeterince eşit olmayanlar" ise dışlanmaktadır. Ancak Sunter'in de ifade ettiği gibi "*TWAIL, eleştirel yapı-söküm için teorik bir bağlılıktan daha fazlasını; marjinal dünya görüşlerini de temsil etmektedir*."[84] Parmar da tüm TWAIL literatürünün altında ideolojik bir direniş yattığı konusunu vurgulamakta ve bunun da ana akım uluslararası hukuk teorisindeki "kültürel ve medeniyetsel çoğulculuk" gerçeğine karşı gelişen kayıtsızlığa karşı bir direniş olduğunu öne sürmektedir.[85]

Ana akım teoriler, uluslararası hukukun evrensellik iddiasını fazlasıyla benimsemiş olmaları sebebiyle, Avrupa tarafından sömürülmüş, güçlerinden yoksun kılınmış ve sonuç olarak da marjinalleştirilmiş Avrupa dışı dünyanın itirazlarını görmezden gelmektedir. Parmar'a göre TWAIL bu kayıtsızlığa karşı bir direniş çağrısıdır:

> *"(...) ana akım uluslararası hukukun belirli bazı tarihsellikleri önemsemeyen tutumu, uluslararası hukuki teorinin evrenselciliğin peşinde olması ve hayali 'uluslararası toplululuklar'ı kutsaması, ve kolonyal geçmiş ile bugün de belirli yerlerdeki belirli insanların hayatlarında belirli şekillerde devam eden bu [kolonyal] geçmişle bağlantılı olarak 'kendisini ilgilendirmeyen' 'ortak küresel iyi' seçimlerini yapması şeklindeki yöntemdir. Bu, sadece uluslararası hukukun kolonyal kökenini gözardı etmesine olanak veren bir "umursamazlık" değil, [bahsedilen] "göz ardı etme fiilini" meşrulaştıran, ve aynı zamanda Üçüncü Dünya ile*

82 İbid. Ayrıca bkz. Antony Anghie, 'Francisco De Vitoria and the Colonial Origins of International Law' (1996), 5(3) Social and Legal Studies 321-336.

83 Anghie and Chimni (n 80) 85.

84 Sunter (n 16) 478.

85 Parmar (n 75) 368.

ilişkili herhangi bir anlamlı yükümlülük/sözleşmeden kendini bertaraf etmesini de sağlayan [bir umursamazlıktır]."[86]

TWAIL'in merkezi argümanlarından biri tam olarak bu noktada ortaya atılmakta ve uluslararası hukukun katılımcılık temelinde yeniden inşası üzerinde durulmaktadır. *"[TWAIL literatürünün ortak] kaygıları, geleneksel olarak 'uluslararası hukukun diğerleri' olarak konumlandırılmış olan yerleri ve kişileri uluslararası hukukun işleyişine uyumlu hale getirmesidir*."[87] Anghie ve Chimni de bu gerçeği dile getirmiştir:

"*Uluslararası hukukun başlangıcından bu yana, sıklıkla tüm şiddetin kaynağı olarak tanımlanan ve bu nedenle de daha yoğun bir şiddet tarafından bastırılması gereken "öteki", Avrupa dışı kabileler, kafirler ve barbarlar olmuştur. Bununla birlikte bu şiddet, sömürgeci iktidar tarafından uygulandığında meşrudur, zira ya kendini savunma amaçlıdır ya insani bir karaktere sahiptir ya da aslında Avrupalı olmayan insanları bizatihi kendilerinden kurtarmaya çalışmaktadır*."[88]

Üçüncü Dünya'nın bizatihi Üçüncü Dünya'nın kendisinden korunması gibi patolojik bir özelliğe sahip Avrupa tipi uluslararası hukukun dönüştürülmesi için Parmar'ın önerisi, TWAIL'in Üçüncü Dünyacılıkla anlamlı bir ilişki kurması ve uluslararası hukuk teorisi içinde Avrupa-Amerikan dışı düşünce ve epistemolojiye yönelik sergilenen "kayıtsızlığa" meydan okumasıdır.[89]

E. Egemenlik Konseptinin Sömürgeci Emeller İçin Kullanımı

Çoğunlukla olmasa da genellikle, klasik egemenlik kavramının, tüm egemen devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde eşit konumda oldukları ve bu devletlerin de kendi toprakları üzerinde mutlak bir güce sahip olduğu kabulüne dayanan 1648 Vestfalya Antlaşması'yla ortaya çıktığı kabul edilir.[90] TWAIL literatürünün odaklandığı merkezi meselelerden birisi de Avrupa tarafından yaratılıp sömürgeciliğin gerekçesi olarak kullanıldığı iddia edilen klasik egemenlik kavramıdır.[91] Uluslararası hukuktaki klasik egemenlik anlayışı, Avrupa tarafından Avrupa dışı dünyaya reddedilemez bir illüzyon olarak satılmaktadır. Bu illüzyonda Avrupa dışı dünya, kendisini uluslararası hukuk kurallarının büyük ölçüde belirleyicisi olan Avrupa ile eşit bir konumda görmektedir. Bu anlamda Üçüncü Dünya'nın, teorik olarak kendisinin de eşit katılımıyla oluşturulan kurallara uymak gibi bir ödevi bulunmaktadır. Ancak eşitlik algısının pratikte ciddi bir yansıması yoktur, zira uluslararası hukukta "*[e]gemenlik ve devlet olma durumu, Avrupa dışı toplumları dışlayacak veya tabi kılacak şekilde*

86 ibid.

87 Eslava and Pahuja (n 22) 104.

88 Anghie and Chimni (n 80) 85-86.

89 Parmar (n 75) 368.

90 Francis Kofi Abiew, *The Evolution of the Doctrine and Practice Of Humanitarian Intervention* (Brill 1999) 28 ("*Egemenlerin kendi aralarında eşit kabul edilerek yönetilen Avrupa toprakları modeli [1648 Vestfalya Barışı ile] onaylanmıştır*").

91 Anghie (n 64) 741.

tanımlanmıştır."[92] Sömürgecilik yoluyla Vestfalya modeli egemenlik anlayışı yerel farklılıklar dikkate alınmadan Avrupa dışı dünyaya ithal edilirken sömürgeciliğe meşruiyet kazandırılmıştır.[93]

Mutua da egemenlik kavramının Avrupa ile dünyanın geri kalanı arasındaki karşılaşmada sömürgeciliği meşrulaştırmak için çok yararlı bir araç olduğunu ve "*az sayıdaki Avrupa devletinin dünyaya yayılır ve kendi genişlemeleri için dünyanın dörtte üçünden fazlasını devralırken*" bu kavramdan fazlasıyla yararlandığını ifade etmektedir.[94]

Benzer şekilde Anghie de sömürgeciliğin egemenlik kavramıyla yakın ilişkisi üzerinde durmaktadır:

> "*[Sömürgeci] karşılaşma, egemen devletin, egemen olmayan ve dolayısıyla da herhangi bir yasal iddiayı öne sürebilecek bir tüzel kişiliğe sahip bulunmayan devlete dilediğini yapabileceğini savunarak konuyu temelden çözen pozitivist hukuk düşüncesi için hiçbir kavramsal zorluk yaratmamıştır. Devlet uluslararası hukukun merkezi ve en önemli aktörü olduğundan, Avrupa emperyalist güçleri tarafından kavramlaştırıldığı üzere egemen devlet, bir halkın veya topluluğun özgürlüğü ya da fetih ve işgali arasındaki fark anlamına gelmekteydi. [Böylece], Avrupalı olmayan bağımsız toprakların Avrupalılar tarafından askeri fetih, hile ya da tehdit yoluyla sömürgeleştirilmesi meşrulaştırıldı.*"[95]

Görüldüğü üzere klasik egemenlik kavramı devletler arasında eşit ilişki kurulması için bir ön koşul niteliğindedir. Hangi siyasal birimin egemen – ve dolayısıyla da eşit haklara sahip – olduğunu belirleme tekelini elinde tutan Avrupa, Üçüncü Dünya'yı bu haktan yoksun kılmış, dolayısıyla da pozitivist hukuk çerçevesinde bu siyasal birimlerin özgürlüklerini dilediği gibi kısıtlamak konusunda herhangi bir kavramsal zorluk yaşamamıştır.

F. Uluslararası Hukukun Eşitsiz ve Adil Olmayan Düzenin Destekçisi Oluşu

Dünya ulusları arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği tartışmaya yer bırakmayacak kadar belirgindir. Şüphesizdir ki bunun sebepleri tek bir olay veya olguyla açıklanamayacak kadar çeşitlidir. Ancak TWAIL literatüründe ileri sürüldüğü üzere, büyümekte olan Kuzey-Güney bölünmesinde açıkça görülen eşitsiz yapıları sürdürmede uluslararası hukukun oynadığı rol de önemli bir yer tutmaktadır. Bir anlamda uluslararası hukuk, bu yapılara güçlü bir payanda sağlamaktadır. Chimni'ye göre de uluslararası hukuk "*küreselleşme çağında hâkimiyetin ifade edileceği başlıca dildir*."[96] Onun ifadesiyle uluslararası hukuk,

92 Makau Mutua, 'Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider' (2000) 45(5) Villanova Law Review 841, 850.

93 Anghie and Chimni (n 80) 80; Chimni (n 45) 501.

94 Mutua (n 1) 33.

95 Antony Anghie, 'Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law' 1999 40(1) Harvard International Law Journal 1, 3.

96 Bhupinder Singh Chimni, 'Third World Approaches to International Law: A.Manifesto' (2006) 8 International Community Law Review 3, 3.

"*(...) her zaman egemen sosyal güçlerin ve devletlerin uluslararası ilişkilerdeki çıkarlarına hizmet etmiştir. Bununla birlikte, tarihin tanıklık ettiği üzere hâkimiyet, üzerlerinde hâkimiyet kurulan devletler için değişen derecelerde bir özerklikle bir arada bulunabilir. Sömürge döneminde, sömürgeleştirilmiş ülkelerin özerkliğinin tamamen ve açık bir şekilde reddedildiği görülmüştür. Küreselleşme çağında hâkimiyet gerçekliği en uygun ifadeyle daha gizli, karmaşık ve kümülatif bir süreç olarak kavramsallaştırılır. Giderek çoğalmakta olan uluslararası yasalar, kurumlar ve uygulamalar kalabalığı, Üçüncü Dünya ülkelerinin uluslar-üstü sermaye ve güçlü devletler karşısında bağımsızlığını aşındırmak için bir araya gelmektedir. Diğer yandan, Üçüncü Dünya'nın yönetici eliti, Üçüncü Dünya halklarının çıkarlarını korumak için etkili siyasi ve yasal stratejiler tasarlamak, uygulamak ve sürdürmek konusunda aciz ve/veya isteksizdir.*"[97]

Klasik sömürgecilik döneminde bir "conquistador" için bir devletin egemenliğinin görmezden gelinmesi mümkün – ve normal – iken, küreselleşme çağında bu üstünlük uluslararası hukukun hâlâ ağırlıklı olarak Birinci Dünya tarafından belirlenen ve yaratılan kuralları ve kurumları aracılığı ile sürdürülmektedir. Bir diğer ifadeyle klasik dönem sonrası uluslararası hukuk yeniden inşa edilmiş, ancak bu inşa sürecinde değişen sadece uygulama biçimleri olurken özü sabit kalmıştır. Uluslararası hukukun yeniden inşasıyla ilgili olarak Anghie ve Chimni de şüpheci bir yaklaşım önermektedir. Onlara göre, uluslararası hukukun neo-sömürgecilik olgusu ile çeşitli şekillerde devam etmekte olan sömürgecilikle olan suç ortaklığı nedeniyle, disiplin Kuzey'in ekonomik, askeri ve politik üstünlüğünü öne sürmeye ve sürdürmeye çalıştığı sistematik bir model halini almıştır.[98] Shetty'nin de belirttiği üzere, "*gerçekte uluslararası hukuk rejimi, egemen devletlerle ilgili olarak evrensel ve tarafsız değildir. TWAIL akademisyenleri, Birinci Dünya uluslarının eylemlerini meşrulaştırır ve desteklerken, Üçüncü Dünya'daki muadillerinin eylemlerini suç sayan iki katmanlı bir 'uluslararası' hukuk sistemine işaret etmektedir.*"[99]

Küreselleşme süreci, zaten büyümekte olan Kuzey-Güney ayrımını daha da genişletmiş ve bu asimetride uluslararası hukuk, eşitsiz yapıları meşrulaştırmak için yardımcı bir rol üstlenmiştir.[100] En önemli katkısının uluslararası ilişkilerde barış, düzen ve istikrarın sağlanmasına katkı olarak ifade edilen uluslararası hukuk, tersine halihazırda kırılgan olan siyasi ve ekonomik temelleri, Birinci Dünya'nın yarattığı uluslararası normlar ve egemen olduğu uluslararası finans kuruluşları ile daha da zayıflatmaktadır.[101] Kapitalist piyasalardaki göreli zayıf konumları nedeniyle Üçüncü Dünya devletleri uluslararası finans kuruluşları ile tek taraflı bağımlılık yaratan bir ilişki kurmak zorunda kalmaktadır. Uluslararası hukuk ayrıca Üçüncü Dünya devletlerini – bundan nadiren bir yarar görseler de – uluslararası mülkiyet

97 ibid 26.

98 Anghie and Chimni (n 80) 96.

99 Shetty (n 14) 71-72.

100 Chimni (n 96) 3.

101 ibid; Anghie (n 65) 749.

haklarına ilişkin yasal önlemlere saygı göstermeye zorlamaktadır.[102] Diğer bir ifadeyle uluslararası hukuk, zenginlerin daha fazla zenginleştiği ve yoksulların da daha fazla yoksullaştığı statükonun yorulmaz bir koruyucusu olmuştur.

G. Uluslararası Hukukun Evrensellik İddiası

Uluslararası hukukun evrensel kurallara sahip olduğu iddiası yukarıda bahsedilen eşitsiz yapıları destekleyen bir başka illüzyondur, zira bu kuralların yaratılma süreci gerçekte var olmayan bir "uluslararası toplum" fikrine dayanılmaktadır. Örneğin uluslararası teamül hukuku kurallarının oluşumunda gerekli olan istikrarlı devlet uygulamaları ve bu uygulamaların hukuk kuralı olduğuna dair inancın (opinio juris) varlığının tespiti için ilk aşamada bakılacak devletler Birinci Dünya'dan mı yoksa Üçüncü Dünya'dan mı olacaktır? İyi niyetli bir spekülasyon olarak söylenebilir ki uluslararası hukukçu, Doğu Afrika Topluluğu veya Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun üyelerinden çok daha önce BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerini inceleyecektir. Bu inceleme, modern uluslararası hukukun "uluslararası toplumu" hangi ölçüde temsil ettiği sorusunun sorulmasını gerekli kılmaktadır. Sunter de TWAIL'in çağdaş uluslararası hukuk rejiminin bir eleştirisini sağlamadaki önemli katkısına dikkat çekerken, uluslararası hukukun ana akım doktrinlerinin fazlasıyla Avrupa merkezci olduğunu ve bu nedenle de dünya nüfusunun büyük bir kısmını temsil etme kabiliyetinden yoksun olduğunu vurgulamaktadır.[103]

TWAIL düşünürleri, uluslararası hukukun evrenselliği ile ilgili olarak büyük bir paradoksun bulunduğunu, zira yaratıcılarının her zaman disiplinin Avrupa ve Hristiyan kökenlerine vurgu yaptıklarını belirtmektedirler. Bu tespitte, uluslararası hukukun babası olarak kabul edilen Hollandalı bilim adamı Hugo Grotius ve yukarıda anılan on altıncı yüzyıl İspanyol-Hristiyan teoloğu ve hukuk bilgini Francisco de Vitoria'nın büyük katkısı vardır.[104] Makau Mutua'ya göre, "*TWAIL literatürü, küresel düzeni, barışı ve güvenliği tesis etme kisvesi altında [faaliyet gösteren] belirli kültürlerin evrenselleşmesini reddetmektedir. TWAIL bunun yerine, gerektiğinde evrensel olarak kabul edilebilir normların içeriğini oluşturmak için kültürler arası diyalog girişimleri çağrısında bulunmaktadır*."[105]

Söz konusu evrensellik iddiası iki katmanlı bir yapıya işaret etmektedir. İlk katmanda yalnızca Avrupa tarafından yaratılan kurallar ve kurumlar bulunmaktadır. İkinci katmandaki evrensellik iddiası ise, herkesin uyması zorunlu olan bu kural ve kurumların yaratılma amacı olan Üçüncü Dünya'ya yayılma için her türlü aracın kullanılmasını

102 Chimni (n 96) 8; Bhupinder Singh Chimni, 'Capitalism, Imperialism, and International Law in the Twenty-First Century' (2012) 14 Oregon Review of International Law 17, 29.

103 Sunter (n 16) 476.

104 Mutua (n 1) 33.

105 ibid 36.

meşru bir zemine oturtmaktadır. Mutua'nın da belirttiği üzere, "*uluslararası hukukunun inşası ve evrenselleştirilmesi, Avrupalı olmayan halk ve toplumları Avrupa'nın fetih ve tahakkümü altında tebaalaştıran emperyalist yayılmacılık için gerekliydi*."[106] Anghie'nin de işaret ettiği üzere, "*on dokuzuncu yüzyılın sonunda uluslararası hukuk, emperyalist fetihler ve Afrika, Asya ve Pasifik'in Avrupa güçlerine maruz kalmasıyla evrensel bir hale gelmiştir*."[107] Sömürü ve istismar, Avrupalı olmayan halkların uluslararası hukuka zorla adapte edilmesi ve Avrupa deneyimlerinin evrenselleşmesini de beraberinde getirmiştir. Uluslararası hukukun evrenselliği tartışılamazdır. Küresel kontrol rejimi "*tüm devletlere kendi özgül kültürlerine, inanç dünyalarına, siyasi örgütlenmelerine bakılmaksızın*" zorla uygulanır.[108]

H. Odak Noktasının Günlük Yaşamlar Olması

Yukarıda da ifade edildiği üzere TWAIL, uluslararası hukuku tamamen reddetmemekte, hatta adil ve eşitlikçi bir uluslararası hukukun Üçüncü Dünya için faydalı olabileceğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukukun ortadan kaldırılması değil, dönüştürülmesi gerekmektedir. TWAIL akademisyenleri için uluslararası hukuk, yalnızca Üçüncü Dünya halklarının yaşanmış tarihi bağlamında anlamlıdır. Anghie ve Chimni'ye göre buradan TWAIL düşüncesinin iki önemli özelliği ortaya çıkar:

> "*Birincisi, sömürgecilik ve neo-sömürgecilik deneyimi Üçüncü Dünya halklarını devletler arasındaki güç ilişkileri ve önerilen herhangi bir uluslararası kural veya kurumun aslında devletler ve halklar arasındaki güç dağılımını etkileme biçimleri konusunda aşırı derecede duyarlı yapmıştır. İkincisi, uluslararası hukuk kurallarının değerlendirileceği yorumlayıcı prizma, yalnızca uluslararası forumlarda kendilerini temsil eden devletlerin değil, bu halkların gerçekleşmiş deneyimleridir. Bunun nedeni Üçüncü Dünya devletlerinin genellikle halklarının çıkarlarına aykırı davranışlarda bulunmasıdır. O zaman bize düşen, Üçüncü Dünya halklarının hayatlarını etkileyen uluslararası kurallara ve uygulamalara direnmesi ya da kabul etmesi konusunda, bu kural ve uygulamaların adaleti veya adaletsizliğine ilişkin güçlü kanıtlar sunmaktadır.*"[109]

Belirli uygulamalar sonucunda meşruiyet statüleri ellerinden alınan Üçüncü Dünya halklarının yaşamlarına odaklanmak, uluslararası hukukun tarihini, teorilerini, doktrinlerini, kurumlarını ve uygulamalarını TWAIL'in ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir. Chimni'ye göre, "*TWAIL acilen eleştirel bilgi kaynaklarını küreselleştirmenin ve Üçüncü Dünya halklarının maddi ve etik kaygılarını ele almanın yollarını ve araçlarını*" bulmalıdır.[110] Parmar'a göre, bu tür bir bilgiyi

106 Mutua (n 1) 31. Ayrıca bkz. Ali Hammoudi, 'Re-Constituting the Hegemony of Western Law in the Third World: A Postcolonial Critique of Twining's 'General Jurisprudence' (2013) 4(4) Transnational Legal Theory, 527, 531.

107 Anghie (n 95) 40.

108 ibid 1.

109 Anghie and Chimni (n 80) 78.

110 Chimni (n 96) 4.

ortaya çıkarmak halkların "*gündelik yaşamlarına*"[111], özellikle de Üçüncü Dünya halklarına odaklanmayı gerektirmektedir. Bu ise "*[...] çıkarları, kaygıları, tarihleri ve mücadeleleri, öncelikle sömürgecilik ve emperyalizmin bir sonucu olarak uluslararası hukuk teorisinin sınırlarının dışına çıkmaya zorlanmış halkların yaşamlarıyla anlamlı bir ilişki [kurmak] için çabalamakla*" mümkün olacaktır.[112]

Sonuç olarak, TWAIL'in hedefleri, Üçüncü Dünya halklarının yaşanmış deneyimlerine dayanarak, yani devletlerden ziyade halkların ihtiyaç ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak, uluslararası hukukun dönüşümünden geçmektedir, ki bu dönüşüm "*baskı dilinden özgürleştirme diline, Üçüncü Dünya halklarının mücadelelerini ve isteklerini yansıtan ve somutlaştıran ve böylece gerçekten küresel adaleti teşvik eden bir kurallar ve uygulamalar bütününe*" doğru olmalıdır.[113] Shetty de uluslararası hukukun yalnızca devletlerin ilişkisi yerine bireyin hayatı üzerindeki etkilerine odaklanması gerektiğini ileri sürmektedir.[114]

IV. Sonuç ve Genel Değerlendirme

Bu çalışmada TWAIL'in farklı algılanışları üzerinde durulmuş ve yaklaşımın ana temaları açıklanmıştır. Çalışmanın benimsediği "TWAIL" ise bunların kümülatif bir toplamıdır. TWAIL'i sadece entelektüel bir akademisyenler ağı olarak algılamak, onun taşıdığı yapı-söküm misyonunun pratikte asla gerçekleşmeyeceği riskini taşımaktadır. TWAIL, adaletsiz ve eşitsiz uluslararası hukuk rejimini dönüştürmek üzerine kurulu entelektüel bir bilince sahip, bir akademisyenler ağı tarafından harekete geçirilen, devletlere ve uluslararası kuruluşlara uluslararası hukukun özgürleştirici bir versiyonunun yaratılması için çağrıda bulunan siyasi ve ideolojik bir harekettir.

TWAIL uluslararası hukukun yerleşik pratik ve doktrinlerine karşı esaslı argümanlar ortaya koyarken, yaklaşım belki de en güçlü yanını kolay anlaşılır bir mantık ve tarihsel olaylar akışı üzerine inşa edilmiş olmasından almaktadır. Bu mantığın çıkış noktası uluslararası hukuk ile sömürgecilik arasında kurulan bağdır. Buna göre, on altıncı yüzyıldan itibaren sistematik bir hal alan modern sömürgecilik meşrulaştırılırken, uluslararası hukuk kilit bir rol oynamıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, TWAIL modern uluslararası hukukun Avrupa merkezci olduğunu – oldukça kuvvetli tarihsel çıkarımlar ve hatta disiplinin Avrupalı kurucularına referansla – ısrarlı şekilde savunmaktadır. Söz konusu tek yönlü bakış açısının bir sonucu olarak, Avrupa'nın entelektüel, tarihi ve kültürel deneyimlerine dayanan, merkez coğrafya olarak Avrupa'yı önceleyen, Hristiyanlığı medeniyetin temeli olarak gören, kapitalizmin

111 Parmar (n 75) 365.

112 ibid.

113 Anghie and Chimni (n 80) 79.

114 Shetty (n 14) 81. Ayrıca bkz. Muhammad Azeem, 'Theoretical Challenges to TWAIL with the Rise of China: Labor Conditions under Chinese Investment in Pakistan' (2019) Oregon Review of International Law 20(2) 395-436.

değerlerini insani değerlerden üstün kabul eden ve emperyalizmi de küresel gelişme için bir gereksinim olarak değerlendiren bir uluslararası hukuk yaratılmıştır. Dahası bu uluslararası hukuk, medeni-barbar, iyi-kötü, biz-öteki ayrımları üzerinden meşrulaştırılan bir "medenileştirme misyonu" üstlenen Avrupalı devletlerin faaliyetleri ile Avrupa dışı dünyaya yayılmıştır.

TWAIL uluslararası hukukun tarihsel kökenlerini açıklamadaki kabiliyetini, kolonyal ilişkinin değişen ve bugüne taşınan karakterini ortaya koyarken de kullanmaktadır. Bu anlamda TWAIL literatürü post-kolonyal süreçten de memnun değildir, zira kavramdaki "post", sömürgecilik sonrası bir durumu veya sömürgeciliğe karşı kazanılan bir zaferi değil, klasik sömürgeciliğin görüntü değiştirmiş bir halini ifade etmektedir, ki Avrupa merkezci uluslararası hukuk burada evvelce oynadığından daha sinsi bir rol oynamaktadır. Bir taraftan klasik sömürgecilik döneminde hayali sınırlar ile böldüğü ve aşırı heterojen nüfus nedeniyle iç karışıklıklara sürüklediği Üçüncü Dünya'yı şimdi de "self-determinasyon hakkı" gibi göz boyayan pratiklerle daha da karmaşık bir hale getirmekte ve uluslararası hukukun temelini oluşturduğu iddia edilen "egemen eşitlik" prensibiyle de diğer tüm devletler – ve bu arada gelişmiş Kuzey devletleri ile – eşit bir konumda olduğu halüsinasyonunu görmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası örgütler marifetiyle kurulan uluslararası sistem Üçüncü Dünya'yı ötekileştirmeye, BM Güvenlik Konseyi örneğinde olduğu gibi siyasi/askeri alanda ve Bretton Woods örneğinde görüldüğü üzere de ekonomik alanda tahakküm altında bulundurmaya devam etmektedir. Üçüncü Dünya devletlerinin genellikle halklarının çıkarlarına aykırı davranışlarda bulunması da tabiri caizse Kuzey'in ekmeğine yağ sürmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artık "Kuzey merkezci" hale gelen uluslararası hukukun evrensellik iddiası da arkada yatan sömürgeciliğin devamı emellerine makyaj malzemesi sağlamaktadır. Oluşumunda neredeyse hiç söz sahibi olmadığı bir yasal rejim, şimdi Üçüncü Dünya'nın tüm dezavantajlarına rağmen "herkesin uyması gereken kurallar dizisi" olarak takdim ve tasdik edilmektedir. Üçüncü Dünya'nın taleplerine karşılık vermeyen bir uluslararası hukuk gayrimeşru olmaya yakın ve küresel adaleti sağlamaya uzak olacaktır.

TWAIL, uluslararası hukukun birçok alanını kapsayan ve hâlâ büyümekte olan – ve ciddi eleştirilerle[115] karşılaşan – geniş bir literatüre sahiptir. Literatürdeki heterojenlik, yaklaşımın zayıflığı değil, zenginliği olarak görülmelidir. TWAIL, merkezi bir komuta altında ve önceden belirlenmiş amaçlar çerçevesinde faaliyet gösteren bir

115 TWAIL'e yönelik pek çok teorik ve pratik eleştiri bulunmaktadır. Ancak çalışmanın sınırlılığı kapsamında bu eleştirilere metin içinde yer verilememiştir. TWAIL'e yönelik eleştiriler içeren birkaç çalışma için bkz. Azeem (n 105); John Haskell, 'TRAIL-ing TWAIL: Arguments and Blind Spots in Third World Approaches to International Law', (2014) 27(2) Canadian Journal of Law & Jurisprudence 383; S. G. Sreejith, 'An Auto-Critique of TWAIL's Historical Fallacy: Sketching an Alternative Manifesto' (2016) 38(7) Third World Quarterly 1511; Srinivas Burra, 'TWAIL's Others: A Caste Critique of TWAILers and Their Field of Analysis' (2016) 33(3) Windsor Yearbook of Access to Justice 111; Antonius R. Hippolyte, 'Correcting TWAIL's Blind Spots' (2016) 18(1) International Community Law Review 34.

akademisyenler ağı değildir. Bu ağ, modern uluslararası hukuka yönelttiği gerçekçi itirazları ile onu küresel olarak adil bir rejim olması için dönüştürmeye çalışmaktadır. TWAIL'in amaçladığı yapı-söküm yukarıda Mutua'dan aktarıldığı üzere, Üçüncü Dünya'ya karşı zararlı olan belirli bir olguyu ifşa etmeye, bu olguya saldırmaya veya en azından onu çözümlemiş olmaya odaklanmalıdır. Bu itibarla, TWAIL literatüründe yapılacak bir çalışma, ancak bir Üçüncü Dünya devletinin Kuzey'in uluslararası hukuku araçsallaştırmasına karşı çıkışını destekler veyahut da uluslararası hukukun bir Üçüncü Dünya halkının gündelik yaşamını tehdit edişine itiraz ederse anlamlı olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Abiew, FK, *The Evolution of the Doctrine and Practice Of Humanitarian Intervention* (Brill 1999).

Amin, S, 'The Social Movements in the Periphery: An End to National Liberation' in Samir Amin, Giovanni Arrighi, Andre G. Frank, Immanuel M. Wallerstein (eds.), *Transforming the Revolution: Social Movements and the World-System* (Monthly Review Press 1990) 96-138.

Anghie, A, 'Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law' (1999) 40(1) Harvard International Law Journal, 1-71.

Anghie, A, 'Francisco De Vitoria and the Colonial Origins of International Law' (1996), 5(3) Social and Legal Studies 321-336.

Anghie, A, 'LatCrit and TWAIL' (2012) 42(2) California Western International Law Journal 311-319.

Anghie, A, 'The Evolution of International Law: Colonial and Postcolonial Realities' (2006) 27(5) Third World Quarterly 739-753.

Anghie, A and Chimni, BS, 'Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts' (2004) 2, Chinese Journal of International Law, 77-103.

Azeem, M, 'Theoretical Challenges to TWAIL with the Rise of China: Labor Conditions under Chinese Investment in Pakistan' (2019) Oregon Review of International Law 20(2) 395-436.

Bedjaoui, M, 'General Introduction', in Mohammed Bedjaoui (ed), *International Law: Achievements and Prospects* (Martinus Nijhoff 1991).

Bedjaoui, M, 'Poverty of the International Order', in Richard A Falk, Friedrich V. Kratochwil and Saul H. Mendlovitz (eds), *International Law: A Contemporary Perspective* (Westview Press, 1985).

Berger, MT, 'The End of the 'Third World'?' (1994) 15(2) Third World Quarterly 257-275.

Burra, S, 'TWAIL's Others: A Caste Critique of TWAILers and Their Field of Analysis' (2016) 33(3) Windsor Yearbook of Access to Justice 111-128.

Chimni, BS, 'The Past, Present and Future of International Law: A Critical Third World Approach' (2007) 8 Melbourne Journal of International Law 499-515.

Chimni, BS, 'Capitalism, Imperialism, and International Law in the Twenty-First Century' (2012) 14 Oregon Review of International Law 17-46.

Chimni, BS, 'Customary International Law: A Third World Perspective' (2018) 112(1), American Journal of International Law 1-46.Chimni, B. S., 'The World of TWAIL: Introduction to the Special Issue (2011) 3(1) Trade, Law and Development 14-25.

Chimni, BS, 'Third World Approaches to International Law: A.Manifesto' (2006) 8 International Community Law Review 3-27.

Çelebi, H ve Özdemir, AM, 'Uluslararası Hukukta Eleştirel Yaklaşımlar' (2010), 7(25), Uluslararası İlişkiler 69-90.

Eslava, L, and Pahuja, S, 'Between Resistance and Reform: TWAIL and the Universality of International Law' (2011) 3 Trade Law & Development 103-130.

Fakhri, M, 'Introduction - Questioning TWAIL's Agenda' (2012) 14(1) Oregon Review of International Law 1-15.

Galindo, GRB., 'Splitting TWAIL' (2016) 33(3) Windsor Yearbook of Access to Justice 37-56.

Gathii, JT, 'Alternative and Critical: The Contribution of Research and Scholarship on Developing Countries to International Legal Theory' (2000) 41 Harvard International Law Journal 263-275.

Gathii, JT, 'Neoliberalism, Colonialism and International Governance: Decentering the International Law of Governmental Legitimacy' (2000) 98(6) Michigan Law Review 1996-2055.

Gathii, JT, 'TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network, and a Tentative Bibliography' (2011) 3(1) Trade Law and Development 26-65.

Gupta, J, 'Climate Change: A GAP Analysis Based on Third World Approaches to International Law' (2010) 53 German Yearbook of International Law 341-370.

Hammoudi, A, 'Re-Constituting the Hegemony of Western Law in the Third World: A Postcolonial Critique of Twining's 'General Jurisprudence' (2013) 4(4) Transnational Legal Theory 527-548.

Haskell, J, 'TRAIL-ing TWAIL: Arguments and Blind Spots in Third World Approaches to International Law' (2014) 27(2) Canadian Journal of Law & Jurisprudence 383-414.

Hippolyte, AR, 'Correcting TWAIL's Blind Spots' (2016) 18(1) International Community Law Review 34-52.

Kanwar, V, 'Not a Place, but a Project: Bandung, TWAIL, and the Aesthetics of Thirdness', in Luis Eslava, Michael Fakhri and Vasuki Nesiah (eds), Bandung, Global History, and International Law: Critical Pasts and Pending Futures (Cambridge University Press 2017) 140-158.

Kelleci, T ve Bodur Ün, M, 'TWAIL ve Yeni Bir Hâkimiyet Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu (R2P): Libya Örneği', (2017) 14(56) Uluslararası İlişkiler, 89-104.

Lone, FN, "Cross-Fertilization of Westphalian Approaches to International Law: Third World Studies and a New Era of International Law Scholarship" (2020) 34(4) Emory International Law Review 955-996.

Mickelson, K, 'Rhetoric and Rage: Third World Voices in International Legal Discourse' (1997), 16(2) Wisconsin International Law Journal, 353-420.

Mickelson, K, Odumosu, I and Parmar, P, 'Situating Third World Approaches to International Law (TWAIL): Inspirations, Challenges and Possibilities' (2008) 10 International Community Law Review 351-354.

Mortimer, RA, *The Third World Coaliton in International Politics* (Westview Press 1984).

Mutua, M, 'Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider' (2000) 45(5) Villanova Law Review 841-853.

Mutua, M, 'Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider' (2000) 45(5) Villanova Law Review 841-853.

Mutua, M, 'Savages, Victims and Saviours: The Metaphor of Human Rights' (2001) 42(1) Harvard International Law Journal 201-245.

Mutua, M, 'What is TWAIL?' (2000) 94 Proceedings of the 94th Annual Meeting (American Society of International Law) 31-38.

Nesiab, V, 'Decolonial CIL: TWAIL, Feminism, and an Insurgent Jurisprudence' (2018) 112 AJIL Unbound, 313-318.

Okafor, OC, 'Critical Third World Approaches to International Law (TWAIL): Theory, Methodology, or Both?' (2008), 10 International Community Law Review 371-378.

Okafor, OC, 'Newness, Imperialism, and International Legal Reform in our Time: A TWAILPerspective' (2005) 43(1) Osgoode Hall Law Journal, 171-191.

Oppenheim, L, *International Law: A Treatise Vol. 1* (1st edition, Longmans, 1905).

Orakhelashvili, A, 'The Idea of European International Law'(2006) 17(2), The European Journal of International Law, 315-347.

Özdemir, A. M., *Güç Buyruk Düzen* (İmge Kitabevi 2011).

Özdemir, AM, Uğurlu, G ve Aykut, E, 'Üçüncü Dünyacılık Küreselleşirken?: Uluslararası Düzenlemenin Değişen Eleştirisi' (2012) 45(1) Amme İdaresi Dergisi, 21-50.

Parmar, P, 'TWAIL: An Epistemological Inquiry' 2008 10 International Community Law Review 363-730.

Rajagopal, B, 'International Law and Its Discontents: Rethinking the Global South' (2012) 106 American Society International Law Proceedings, 176-181.

Ramina, L,'TWAIL - "Third World Approaches to International Law" and Human Rights: Some Considerations' 2018 5(1), Revista de Investigações Constitucionais 261-272.

Ramina, L, 'Framing the concept of TWAIL: "Third World Approaches to International Law"' (2018) 32 Justiça Do Direito 5-26.

Rothstein, RL, 'Limits and Possibilities of Weak Theory: Interpreting North-South' (1990) 44(1) Journal of International Affairs 159-181.

Sharafudeen, M, '2010 - 2011: Taking the road less travelled' (2011) 3 Trade, Law and Development 6-13.

Shetty, VD, 'Why TWAIL Must Not Fail: Origins and Applications of Third World Approaches to International Law' (2012) 3 King's Student Law Review 68-82.

Solarz, MW, ''Third World': The 60th Anniversary of a Concept that Changed History' (2012) 33(9) Third World Quarterly 1561-1573.

Sreejith, SG, 'An Auto-Critique of TWAIL's Historical Fallacy: Sketching an Alternative Manifesto' (2016) 38(7) Third World Quarterly 1511-1530.

Sunter, AF, 'TWAIL as Naturalized Epistemological Inquiry' (2007) 20 Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 475-510.

The International Court of Justice, *Military and Paramilitart Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States*, 1986, ICJ Rep. 12, ttps://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf, erişim tarihi: 18.11.2020.

Uğurlu, G, 'Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları', (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012.

Weeramantry, C, *Islamic Jurisprudence: An International Perspective* (Macmillan's 1988)

Weeramantry, C, *Universalising International Law* (Martinus Nijhoff 2004).

Verzijl, JHW., *International Law in Historical Perspective Vol I* (AW Sijthoff 1968).